

Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет
Кафедра менеджменту та управління економічними процесами

ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Методичні матеріали до проведення практичних занять з
дисципліни

для студентів денної форми навчання
економічних спеціальностей

Мукачево
МДУ 2017

УДК 330.1
ББК 65.01я73

*Розглянуто та рекомендовано до друку науково-методичною радою Мукачівського державного університету
протокол № 10 від 16.03.2017 р.*

*Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри менеджменту та управління економічними процесами
протокол № 14 від 27.02.2017 р.*

Укладач

Пугачевська К.Й. - к.е.н., доцент кафедри менеджменту та управління економічними процесами МДУ

Рецензент

Черничко Т.В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів МДУ

О-75

Основи економічної теорії: методичні матеріали до проведення практичних занять з дисципліни для студентів денної форми навчання економічних спеціальностей / укладач К.Й. Пугачевська. - Мукачево: МДУ, 2017. - 57 с. (3,1 д.а).

ЗМІСТ

Передмова.....	3
1. Зміст навчальної дисципліни	5
2. Зміст практичних занять з дисципліни.....	8
3. Перелік питань для підсумкового контролю з дисципліни.....	39
4. Вимоги до написання реферату з дисципліни.....	41
5. Термінологічний словник.....	44
6. Рекомендована література.....	56

ПЕРЕДМОВА

„Основи економічної теорії” є базовою дисципліною навчального плану підготовки фахівців економічного профілю. Її вивчення забезпечує науково-методологічне підґрунтя для опанування студентами конкретних економічних дисциплін з обраних спеціальностей.

Метою і завданням викладання курсу “Основи економічної теорії” є набуття майбутніми фахівцями ґрунтовних економічних знань, формування у них логіки нового економічного мислення і економічної культури, а також навчання їх базовим методам пізнання і аналізу економічних процесів, вмінню приймати обґрунтовані рішення з приводу економічних проблем, пов’язаних з їх майбутньою практичною діяльністю.

Предметом вивчення дисципліни “Основи економічної теорії” є основоположні економічні категорії, економічні закони і принципи функціонування різних економічних систем.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні:

знати:

- економічні категорії, закони та закономірності розвитку суспільства;
- макро- та мікроекономічні процеси з притаманними їм внутрішніми суперечностями;
- можливості застосування теоретичних моделей у реальній дійсності;
- економічні відносини, господарчі механізми і дії людей, спрямовані на ефективне господарювання в умовах обмежених економічних і природних ресурсів;
- особливості ринкових перетворень економіки в різних країнах і сучасні процеси глобалізації економічного життя людства.

вміти:

- розкривати теми курсу під кутом зору різних теоретичних концепцій і шкіл з використанням наукової та навчальної літератури відомих вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів;
- вільно володіти та творчо підходити до проблем, які обговорюються на практичних заняттях;
- використовувати сучасні методи наукового дослідження в процесі вивчення економічних процесів;
- аналізувати конкретні економічні факти функціонування національних економічних систем і робити наукові узагальнення та висновки;
- аргументовано доводити власну думку стосовно запропонованих тем курсу;
- альтернативно мислити по дискусійних питаннях економічної теорії.

Загальні компетентності: отримання ґрунтовних знань про економічну систему, методи та інструментарій її вивчення, засвоєння первинних навиків раціональної економічної поведінки; здатність до аналізу та порівняння інформації з іншими джерелами; здатність застосовувати знання та вміння на практиці.

Фахові компетентності: формування у молодого спеціаліста економічного мислення на основі глибокого розуміння процесів, явищ і зв’язків у економічній системі суспільства, а також чинників, що їх визначають, засобів і методів вирішення поточних і стратегічних економічних проблем, застосування теоретичних знань з питань закономірностей розвитку суспільного виробництва, формування вмінь працювати з літературою, творчо мислити, користуватися придбаними знаннями.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ОСНОВИ МІКРОЕКОНОМІКИ

Тема 1. Предмет і метод економічної теорії

Предмет економічної теорії. Місце економічної теорії в системі економічних наук. Методи дослідження економічних процесів та явищ. Метод наукової абстракції. Індукція і дедукція. Єдність історичного і логічного. Функції економічної теорії. Позитивна і нормативна економічна теорія. Виникнення і розвиток теоретико - економічних знань. Основні етапи розвитку економічної теорії. Сучасні економічні теорії. Розвиток економічної думки на Україні. Відомі вчені-економісти України. Поняття економічного закону. Структура системи економічних законів. Класифікація економічних законів. Економічні категорії, їх суть та форми прояву. Пізнання і використання економічних законів у господарській практиці. Сутність і критерії економічного прогресу. Рушійні сили і фактори економічного прогресу. НТР та її роль в економічному прогресі. Розвиток сутнісних сил людини – вирішальний фактор соціально-економічного прогресу.

Тема 2. Економіка та економічна система

Визначення економіки. Поняття економічної системи, її сутність, цілі і основні структурні елементи. Суб'єкти системи. Типи економічних систем. Людина в економічній системі як виробник, суб'єкт виробничих відносин і кінцева мета суспільного виробництва. Матеріальне виробництво - основа життя людського суспільства. Продуктивні сили і виробничі відносини. Власність і виробничі відносини. Виробництво та проблеми його організації. Безмежність потреб та обмеженість ресурсів. Види економічних ресурсів: земля, капітал, праця і підприємницький талант.

Тема 3. Основні форми економічного розвитку

Товарне виробництво: умови виникнення, розвиток і форми. Форми суспільного виробництва. Товар і його фактори. Двоїстий характер праці, втіленої в товарі. Розвиток товару і товарного виробництва в сучасних умовах.

Еволюція форм вартості і сутність грошей. Гроші та їх функції. Закони обігу грошей. Інфляція: її суть, причини та соціально-економічні наслідки. Закон вартості та його функції. Історія українських грошей.

Тема 4. Економічні відносини власності

Поняття власності. Суть відносин власності. Економічний зміст власності. Різноманітність форм власності, індивідуальна і приватна власність. Колективна власність та її види. Економічні форми реалізації власності. Необхідність роздержавлення і приватизації власності. Суть, форми, методи, принципи, джерела та межі роздержавлення і приватизації.

Тема 5. Сутність, структура ринку і проблеми його розвитку

Сутність ринкової, соціально-ринкової і змішаної економіки. Причини виникнення планомірно-ринкової системи та основні функції держави. Сутність і структура господарського механізму.

Сутність і структура ринку. Класична економічна теорія про роль ринку. Неокласична теорія ринку. Види ринків: ринок товарів, капіталів, цінних паперів, робочої сили, послуг. Інфраструктура ринку та її значення. Елементи інфраструктури ринку. Проблеми формування ринку та його інфраструктури в Україні.

Тема 6. Економічний механізм ринкового саморегулювання

Ринок як саморегулююча система. Попит і пропозиція – ключові елементи ринку. Крива та закон попиту і пропозиції. Еластичність попиту і пропозиції. Ринкова ціна, фактори та методи її формування. Фактори вираження попиту і пропозиції.

Конкуренція – рушійна сила ринкової економіки. Форми та види конкурентної боротьби. Моделі ринку: ринок досконалої та недосконалої конкуренції. Причини виникнення і сутність монополій. Антимонопольна діяльність держави.

Тема 7. Підприємство як економічний суб'єкт і його роль в економічній системі

Підприємство – первинна ланка економіки. Організаційно - правові форми підприємств. Різноманітність суб'єктів ринкової економіки та їх економічна природа. Акціонерний капітал і акціонерні товариства. Акції. Засновницький прибуток. Контрольний пакет акцій. Організаційно-правові умови функціонування акціонерних товариств в Україні.

Суть підприємництва та умови його існування. Підприємство в системі підприємництва. Роль підприємництва у формуванні ринкової економіки України. Функції і принципи підприємництва.

Управління виробництвом як система. Управління в ринковій економіці. Основна мета і принципи управління. Співвідношення різних рівнів управління. Менеджмент – система управління підприємством. Суть менеджменту та основні функції: планування, організація, керівництво, контроль. Роль менеджменту в зміцненні позицій підприємства на ринку.

Тема 8. Капітал, витрати виробництва. Ціна і прибуток

Капітал як матеріальна основа підприємницької діяльності. Соціально-економічний зміст капіталу. Виробничі фонди підприємства і витрати виробництва, їх види. Собівартість продукції, ціна і прибуток. Прибуток як економічна категорія і мета підприємництва. Теорії прибутку. Рентабельність (норма прибутку) як інтегральний показник ефективності підприємницької діяльності.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ОСНОВИ МАКРОЕКОНОМІКИ ТА ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Тема 9. Результативність суспільного виробництва і національний дохід

Національне виробництво як об'єкт макроекономіки. Система національних рахунків. Результати суспільного виробництва і його ефективність. ВВП і методи його виміру. Інфлювання і дефлювання ВВП. Валовий внутрішній продукт. Відтворення суспільного продукту.

Тема 10. Національний ринок і роль держави у встановленні його рівноваги

Національний ринок і механізм встановлення рівноваги між попитом і пропозицією. Основні моделі державного регулювання економіки та їх еволюція. Форми і методи державного регулювання економіки. Формування системи державного регулювання економіки України. Економічна рівновага і циклічність. Види економічних циклів. Кейнсіанська та монетаристська теорії криз. Причини і механізм циклічних коливань. Структурні кризи, їх причини і особливості. Соціальні наслідки циклічного розвитку. Антициклічне державне регулювання, його необхідність.

Тема 11. Фінанси в системі економічних відносин

Фінанси в системі економічних відносин. Структура фінансової системи. Функції фінансів. Бюджетна система. Державні доходи. Державні витрати. Дефіцит бюджету. Фінансова політика. Податкова система. Види податків, їх функції. Крива Лаффера.

Тема 12. Банківська та кредитна системи

Суть і основні види банків. Активні та пасивні операції банків. Кредит як форма руху позикового капіталу. Форми кредиту та принципи кредитування. Норма відсотка. Банківська система як інфраструктурний елемент ринкової економіки. Кредитна система. Кредитна політика. Реформа банківської та кредитної системи.

Тема 13. Відтворення і зайнятість трудових ресурсів

Народонаселення і суспільний розвиток. Проблема зайнятості населення. Ринок робочої сили, як форма регулювання відтворення трудових ресурсів. Зайнятість та її основні форми. Безробіття та його причини. Добровільне та вимушене безробіття. Типи безробіття. Закон Оукена. Вимірювання і природний рівень безробіття. Сутність соціального захисту і шляхи його досягнення. Соціальна політика сучасної держави.

Тема 14. Основні риси світового господарства і закономірності його розвитку

Всесвітнє господарство, його суть і етапи розвитку. Характерні риси всесвітнього господарства. Закономірності світового господарства. Особливості розвитку всесвітнього господарства на сучасному етапі. Розвинуті країни світу, їх роль у економічному та соціальному процесі людства. Країни, що розвиваються, їх місце у всесвітньому господарстві. Країни з перехідною економікою в системі світового господарства. Сучасні проблеми включення України в систему світового господарства.

Тема 15. Міжнародні економічні відносини. Світовий ринок

Інтернаціоналізація господарського життя. Міжнародний поділ праці. Система міжнародних економічних відносин та закони їх розвитку. Суть та структура механізму реалізації міжнародних економічних відносин. Світовий ринок. Міжнародна торгівля, її сучасні форми та структура. Міжнародний рух капіталу. Міжнародний кредит. Валютні відносини та валютні системи.

Зовнішньоекономічна політика України. Основні риси зовнішньоекономічної діяльності. Інтеграція національної економіки України в світову. Економічна і соціальна ефективність міжнародного економічного співробітництва.

Тема 16. Економічні аспекти глобальних проблем

Глобальні проблеми як відображення загальносвітових процесів. Класифікація глобальних проблем. Економічна, демографічна, енергетична, сировинна, продовольча та інші глобальні проблеми сучасності. Основні шляхи розв'язання глобальних проблем. Міжнародне співробітництво у вирішенні загальнолюдських проблем.

ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Економічна теорія як наука: предмет і методи її вивчення, основні етапи становлення і розвитку

Питання для обговорення

1. Виникнення й основні етапи розвитку економічної теорії.
2. Сучасна світова економічна думка.
3. Економічна думка в Україні.
4. Предмет дослідження економічної теорії. Позитивна і нормативна економічна теорія.
5. Методи економічної теорії та її функції.
6. Цілі та функції економічної теорії, її місце в системі економічних наук.

Рекомендована література: [1,5,7]

Поняття і категорії: економіка, економічна теорія, політична економія, меркантилізм, фізіократи, класична політекономія, марксистська політекономія, матеріальне виробництво, праця, предмети праці, засоби праці, робоча сила, засоби виробництва, продуктивні сили, виробничі відносини, організаційно-економічні та соціально-економічні відносини, економічні категорії, економічні закони, економічна система, діалектичний метод, метод наукової абстракції, системний підхід, аналіз і синтез, кількісний метод, кейнсіанство, неокласицизм, монетаризм, інституціоналізм, маржиналізм.

Теми рефератів

1. Процес становлення економічної думки.
2. Класична буржуазна політична економія.
3. Марксистський напрям у політекономії.
4. Загальнонаукові методи пізнання соціально-економічних процесів.
5. Спеціальні методи пізнання соціально-економічних процесів.
6. Неокласичний і кейнсіанський напрями економічної теорії.

Практичні завдання, вправи, ситуації

№1

Необхідно вказати, яке з тверджень відноситься до *мікроекономіки*, а яке - до *макроекономіки*. Відповідь обґрунтувати.

1. Рівень безробіття в країні у 2015 році склав 7%.
2. ВВП, з поправкою на інфляцію, зріс на 2,5%.
3. На минулому тижні банк знизив процентну ставку на кредити приватним підприємцям на половину процентного пункту.
4. Індекс цін на споживчі товари зріс більш ніж на 12%.

№2

Необхідно визначити, яке з слідуєчих тверджень відноситься до *позитивних*, а яке до *нормативних*? Відповідь обґрунтувати.

1. В минулому році загальний рівень цін підвищився на 4,4 %.
2. В минулому році інфляція суттєво знизила рівень життя, і державна політика повинна її скоротити.

3. При інших рівних умовах, якщо плата за навчання підвищиться, число абітурієнтів в університеті знизиться.
4. Плату за навчання в університеті необхідно знизити, щоб більше студентів могло отримати освіту.

Тестові завдання

1. Класичну політичну економію розробляли:

- 1) А. Монкретьєн, Д. Рікардо, К. Маркс, М. Фрідмен;
- 2) М. Фрідмен, А. Сміт, К. Менгер, Дж. Кларк;
- 3) В. Петті, Ф. Кене, А. Сміт, Д. Рікардо;
- 4) Ф. Кене, К. Менгер, Є. Бем-Баверк.

2. Економічна теорія виконує функції:

- 1) пізнавальну, практичну, методологічну;
- 2) збирання та узагальнення фактів;
- 3) політичну;
- 4) вірне вказане в п. 1), 2), 3).

3. Економічна теорія розвивалась у такій послідовності:

- 1) меркантилізм, класична політекономія, маржиналізм, пролетарська політекономія, інституціоналізм;
- 2) меркантилізм, кейнсіанство, неокласичний синтез, монетаризм, маржиналізм;
- 3) фізіократи, класична політекономія, меркантилізм, монетаризм, неокласична політекономія;
- 4) меркантилізм, фізіократи, класична політична економія, пролетарська політекономія, маржиналізм, неокласична політекономія, інституціоналізм, кейнсіанство, неокласичний синтез, монетаристська школа.

4. Об'єкт економічної теорії як науки - це:

- 1) пошуки ефективного використання рідкісних ресурсів для виробництва суспільного продукту;
- 2) економічні закони, які управляють виробництвом, розподілом, обміном і споживанням життєвих благ у різних формаціях, усім економічним розвитком;
- 3) економічне життя суспільства, тобто його економіка (суспільне виробництво);
- 4) економічні відносини людей в їх єдності і взаємодії з продуктивними силами.

5. На відміну від економікс, політична економія досліджує:

- 1) явища багатогранної економічної дійсності не в локальному розрізі (макроекономіка чи мікроекономіка), а в системній цілісності;
- 2) тільки функціональні зв'язки;
- 3) функціональні й соціальні зв'язки і відносини;
- 4) найбільш суттєве, найбільш глибоке в явищах і процесах економічного життя.

Питання для самоперевірки

1. Яке значення має термін “економіка”?
2. Яке значення має політична економія для визначення економічної політики?
3. Які загальнонаукові методи використовує економічна теорія?
4. У чому полягає історична заслуга і обмеженість економічного вчення меркантилізму?
5. Які основні досягнення класичної політекономії можна зазначити?
6. У чому полягає суть перевороту в економічній думці, здійсненого Дж. М. Кейнсом?
7. У чому полягають особливості формування економічної думки в Україні?
8. Якщо економічні закони є об'єктивними, то чому вони не діють подібно до законів природи (наприклад, закону земного тяжіння)?

Тема 2. Виробництво в економічній системі

Питання для обговорення

1. Суспільне виробництво, його суть, фази, види. Чинники суспільного виробництва та їх взаємодія.
2. Сутність і структура виробничих відносин і продуктивних сил.
3. Виробництво як процес споживання економічних ресурсів. Крива виробничих можливостей.
4. Поняття економічної системи, основні її структурні елементи та типи.

Рекомендована література: [1,2,7]

Поняття і категорії: предмети праці, засоби праці, робоча сила, засоби виробництва, продуктивні сили, виробничі відносини, організаційно-економічні та соціально-економічні відносини, виробнича і соціальна інфраструктура, виробнича і невиробнича сфера, фактори виробництва, продукт виробництва, сукупний суспільний продукт, соціальна та економічна ефективність, продуктивність праці, фондівдача, фондомісткість, матеріалівдача, матеріаломісткість, економічні і соціальні потреби, економічні інтереси.

Теми рефератів

1. Процес виробництва на основі суспільного поділу праці, спеціалізації та кооперації праці.
2. Особливості сучасного етапу НТР і економічний прогрес.
3. Розвиток сутнісних сил людини – вирішальний фактор соціально-економічного прогресу.
4. Економічний прогрес та його соціально-економічні наслідки.
5. Поняття економічних законів і категорій, способи та форми їх прояву.
6. Місце і роль людини в економічній системі.

Практичні завдання, вправи, ситуації

№1

У таблиці наведені виробничі можливості випуску військової і цивільної продукції:

Необхідно:

1. За даними таблиці побудувати криву виробничих можливостей.
2. Що показує точка на кривій виробничих можливостей? В середині кривої? За її межами?
3. Розрахувати альтернативну вартість виробництва кожної додаткової одиниці автомобіля.

Виробничі альтернативи	Танки	Автомобілі
А	5	0
Б	4	10
В	3	19
Г	2	27
Д	1	34
Е	0	40

№2

Розглядаються три економічні системи. На основі характеристик, представлених в таблиці визначити їх типи. Подумати над тим, чи така система є науковою абстрацією, чи реальністю. Доказово обґрунтувати відповідь.

Економічні системи	Основні характеристики	Типи
Система 1	ґрунтується на державній власності і централізованих методах управління	
Система 2	ґрунтується на різних формах власності, розвиток якої регулюється централізованим прийняттям рішень і ринком	
Система 3	ґрунтується на приватній власності, господарський розвиток якої регулюється винятково ціновим механізмом	

№3

На підприємстві середньорічна вартість основних виробничих фондів у 2013 р. складала 7 млн гр.од., вартість виробленої продукції —16 млн гр.од. У 2014 році в силу загального скорочення виробництва в країні – вартість виробленої продукції - 3 млн гр.од., середньорічна вартість основних виробничих фондів залишилася незмінною.

Необхідно: розрахувати показник фондівіддачі.

№4

На машинобудівному підприємстві працює 1000 робітників. Обсяг випуску продукції– 10 млн гр.од. Вартість основного капіталу – 20 млн гр.од. Вартість оборотного капіталу (перероблених матеріалів) – 6 млн гр.од.

Необхідно розрахувати показники:

- а) продуктивності живої праці;
- б) матеріаловіддачі;
- в) фондівіддачі.

Тестові завдання

1. Засоби виробництва - це:

- 1) комплекс речей, за допомогою яких людина діє на предмети праці;
- 2) матеріали, що підлягають обробці;
- 3) речовина, вперше відокремлена людиною від природи для перетворення на продукт;
- 4) створені у процесі виробництва всі види засобів праці і предметів праці.

2. Межа виробничих можливостей суспільства показує:

- 1) повну зайнятість виробничих ресурсів і повний обсяг продукції;
- 2) максимальні кількості споживчих благ і інвестиційних ресурсів, які можуть бути одержані лише в результаті найбільш ефективного використання всіх наявних ресурсів;
- 3) що національна економіка, повністю використовуючи наявний потенціал, у короткостроковому періоді не може збільшитися виробництво будь-якого блага, не зменшивши виробництво іншого блага;
- 4) максимальну кількість продукції, що її може виробити економіка заданого рівня технологічного розвитку і наявних чинників виробництва.

3. **Закон зростаючих потреб визначає, що:**
  - 1) розвиток людини з її зростаючими потребами є неухильним;
  - 2) особисті потреби людини є безмежними;
  - 3) у міру розвитку суспільного виробництва, а разом з ним і людини як особистості і продуктивної сили, відбувається поступове зростання її потреб;
  - 4) усі відповіді правильні.
4. **Суть відносин власності на засоби виробництва проявляється у тому, що:**
  - 1) вони відображають структуру засобів виробництва;
  - 2) вони характеризують відносини між людьми з приводу привласнення засобів виробництва та результатів виробництва;
  - 3) вони характеризують відносини між людьми з приводу організації виробництва та привласнення результатів праці;
  - 4) вони відображають відносини між людьми з приводу виробництва та обміну матеріальних благ.
5. **Основна продуктивна сила виробництва - це:**
  - 1) людина, тобто людський ресурс;
  - 2) підприємець;
  - 3) високопрогресивна техніка;
  - 4) природні ресурси, насамперед земля.
6. **Перший економічний закон, який віддзеркалює найбільш загальну основу і внутрішню логіку економічного прогресу, - це:**
  - 1) економія часу;
  - 2) зростання кваліфікації робочої сили;
  - 3) зростання продуктивності праці;
  - 4) поглиблення поділу праці.
7. **Закон відповідності виробничих відносин рівню й характеру розвитку продуктивних сил належить до групи законів:**
  - 1) всезагальних;
  - 2) специфічних;
  - 3) особливих;
  - 4) капіталістичних.

Питання для самоперевірки

1. Чим відрізняється поняття “економіка” від поняття “економічна система”?
2. Чому людина є основною продуктивною силою?
3. Які існують шляхи підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів?
4. Наведіть приклади, коли економічно ефективно виробництво може бути соціально неефективним?
5. Яка з економічних систем буде більш гуманною: та, що забезпечує кілька мільонів безробітних високими виплатами у разі безробіття, чи та, що забезпечує всіх змістовною працею, але заробітна плата зайнятих буде у два-три рази нижчою?
6. У чому виявляється єдність економічного й соціального прогресу?

Тема 3. Товарне виробництво та теорії грошей

Питання для обговорення

1. Товарне виробництво: суть і соціальна спрямованість.
2. Економічні та неекономічні блага. Суть товару та його властивості.

3. Сутність та функції закону вартості.
4. Виникнення, суть та функції грошей. Закони обігу грошей.
5. Альтернативні теорії вартості.

Рекомендована література: [1,2,7]

Поняття і категорії: натуральне господарство, товарне просте і капіталістичне виробництво, суспільна форма виробництва, соціально-економічна відособленість виробників, товар, споживна вартість, мінова вартість, вартість, конкретна і абстрактна праця, приватна і суспільна праця, індивідуальна і суспільно-необхідна праця, проста і складна праця, гранична корисність, альтернативні витрати, ціна, закон вартості, гроші, масштаб цін, міра вартості, засіб обігу, засіб платежу, закон грошового обігу, емісія грошей, інфляція, дефляція.

Теми рефератів

1. Розвиток товарного виробництва в сучасних умовах.
2. Закон вартості – об'єктивний економічний закон товарного виробництва.
3. Сучасні теорії грошей.
4. Суть та економічне спрямування грошових реформ.
5. Історія українських грошей.

Практичні завдання, вправи, ситуації

№1

Необхідно:

- 1) розрахувати кількість грошей, необхідних для обігу, за умови, що обсяг продажу складає 40 млрд гр.од.; грошова одиниця обертається три рази на рік;
- 2) розрахувати і зробити висновок як зміниться необхідна кількість грошей, якщо:
  - на 10 млрд гр.од товари будуть продані в кредит;
  - на 5 млрд гр.од. надійдуть платежі за товари, продані в попередні періоди;
  - взаємопогашувані безготівкові платежі – 5 млрд гр.од.
  - грошова одиниця буде обертатися в два рази швидше.

№2

Необхідно розрахувати кількість грошей необхідну для обігу, якщо:

- сума цін усіх товарів – 500 млрд гр.од.;
- сума цін товарів, проданих у кредит – 150 млрд гр.од.;
- платежі, строк оплати яких наступив – 100 млрд гр.од.;
- взаємопогашаючі платежі – 50 млрд гр.од.;
- середнє число оборотів грошової одиниці – 4.

Тестові завдання

1. **Історична межа натуральної організації виробництва як її єдина і абсолютна форма - це:**
  - 1) поступове відокремлення ремесла від домашньої промисловості;
  - 2) перший великий суспільний поділ праці;
  - 3) феодальний спосіб виробництва;
  - 4) селянське господарство.

2. **Товарне виробництво є такою організаційною формою суспільного виробництва, за якої:**
  - 1) продукти виробляються для задоволення суспільних потреб;
  - 2) в економіці панує приватна власність на основні матеріальні чинники виробництва (землю і засоби виробництва);
  - 3) продукти виробляються виробничими одиницями не для власного споживання, а для обміну через купівлю-продаж на ринку;
  - 4) існує ринок, на якому відбувається обмін товарів.
3. **Визначити, яке з визначень простої, одиничної, чи випадкової, форми вартості є правильним:**
  - 1) одному товару, що перебуває у відносній формі вартості, відповідає безліч інших товарів, що перебувають в еквівалентній формі вартості;
  - 2) одному товару, що перебуває у відносній формі вартості, відповідає тільки один інший товар, що перебуває в еквівалентній формі вартості;
  - 3) безлічі товарів, які перебувають у відносній формі вартості, відповідає один товар, що перебуває в еквівалентній формі вартості;
  - 4) безлічі товарів, які перебувають у відносній формі вартості, відповідає безліч товарів, що перебувають в еквівалентній формі вартості.
4. **Гроші як міра вартості - це:**
  - 1) засіб покриття певних зобов'язань;
  - 2) засіб уособлення одиниці вартості;
  - 3) засіб придбання необхідного товару;
  - 4) засіб зберігання купівельної сили.
5. **Гроші як засіб платежу - це:**
  - 1) засіб кількісного визначення величини вартості іншого товару;
  - 2) засіб сплати боргів чи надання кредиту без відповідного зворотного руху товарів;
  - 3) засіб придбання необхідного товару;
  - 4) засіб зберігання купівельної сили.

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає історичний характер споживної вартості?
2. У чому полягає відмінність натурального і товарного господарства? Що для них є спільним?
3. Чому товарне виробництво не можна розглядати як вічне?
4. Чому суспільне виробництво досконаліше за товарне?
5. Чим відрізняється товар від продукту праці? Що робить певний продукт праці товаром?
6. Як змінилися уявлення про гроші з розвитком економічної теорії?

Тема 4. Власність в економічній системі суспільства

Питання для обговорення

1. Економічний зміст власності.
2. Колективна власність та її види.
3. Економічні форми реалізації власності.
4. Суть, форми, методи, принципи роздержавлення і приватизації.

Рекомендована література: [1,2,7,16]

Поняття і категорії: власність, роздержавлення, об'єкти та суб'єкти власності, право власності, суспільна, приватна власність, приватизація, ринок, ринкова економіка, ринкова система, колективна власність, акція, акціонерний капітал.

Теми рефератів

1. Особливості реформування форм власності в Україні.
2. Суть, структура і принципи організації соціально орієнтованого ринкового господарства.
3. Власність та її місце в економічній системі.

Практичні завдання, вправи, ситуації

№1

Необхідно розрахувати засновницький прибуток компанії, використовуючи вихідні дані:

- реальний капітал компанії становить – 1млн гр. од.;
- випущено 10 тисяч акцій номінальною вартістю по 100 гр. од. при встановленому дивіденді 8 гр. од.;
- дисконтна ставка – 4%.

№2

На фондовій біржі продаються дві акції за номінальною ціною 200 гр. од. кожна. Перша акція приносить своєму власнику 20 гр. од. щорічного доходу (дивіденду), друга – 25 гр. од. Банк на вклад у 200 гр.од. дає 10% річних. **Необхідно** розрахувати курс, за яким продаватимуться перша і друга акції на ринку.

Тестові завдання

1. Акція - це:

- 1) цінний папір, що дає можливість отримати першочергове відшкодування збитків при банкрутстві підприємства;
- 2) цінний папір, що засвідчує внесення його власником певної суми грошей у акціонерний капітал підприємства та дає його власнику право отримувати дивіденд;
- 3) цінний папір, що дає його власнику право брати участь у загальних зборах акціонерів;
- 4) цінний папір, що засвідчує внесення його власником певної суми грошей і гарантує її повернення через певний строк з виплатою фіксованого доходу.

2. Приватна власність – це:

- 1) форма власності, при якій засоби виробництва та продукти праці належать колективу;
- 2) форма власності, при якій засоби виробництва належать державі;
- 3) форма власності, при якій засоби виробництва та продукти праці належать конкретній особі.
- 4) форма власності, при якій засоби виробництва та продукти праці належать громаді

3. До якої форми власності належать акціонерні компанії?

- 1) інтелектуальної;
- 2) індивідуальної;
- 3) корпоративної;
- 4) державної.

4. В Україні юридично визначені такі види державної власності:

- 1) державна;
- 2) колективна;
- 3) місцева;
- 4) правильно вказане у п. 1, 2.

5. Серед значної кількості прав власності виділяють такі три основні:

- 1) володіння, користування, відповідальності;
- 2) володіння, користування, розпорядження;
- 3) на відчуження, на безпеку, на безстроковість.
- 4) володіння, користування, передачі.

Питання для самоперевірки

1. Доведіть, що власність є одночасно і економічне і юридичне поняття?
2. Чому визначення сутності ринку необхідно пов'язувати з відносинами власності?
3. Чому реальний плюралізм форм власності є найважливішою умовою функціонування ринку?

Тема 5. Ринок та проблеми його розвитку

Питання для обговорення

1. Ринкові відносини, їх об'єкти і суб'єкти.
2. Сутність і структура ринку.
3. Види ринків
4. Сутність та основні елементи інфраструктури ринку.
5. Сучасні національні моделі ринкової економіки.

Поняття і категорії: об'єкти та суб'єкти ринку, ринок, ринкова економіка, ринкова система, ринкова інфраструктура, моделі ринкової економіки, ринкові відносини, види ринків.

Рекомендована література: [1,2,7]

Теми рефератів

1. Характерні риси ринкової економіки розвинутих країн світу.
2. Типи товарних бірж та здійснювані ними угоди.
3. Фондова біржа та здійснюємі нею операції.
4. Дефекти і ефекти ринкового регулювання економіки.

Практичні завдання, справи, ситуації

№1

Визначити, вірне чи невірне кожне з наступних тверджень та пояснити відповідь:

1. Інфраструктура ринку складається із сукупності допоміжних організацій, установ, посередників, які прискорюють просування товарів на ринках.
2. Ринок цінних паперів – це частина фінансового ринку.
3. Для перехідного стану економіки характерні соціально-економічна нестабільність, кризові явища та сильне розшарування населення за доходами.
4. Необхідною умовою переходу до ринкової економіки є приватизація державної власності.

Тестові завдання

1. Ринок - це:

- 1) місце торгівлі товарами;
- 2) інститут або механізм, який зводить покупців (представників попиту) і продавців (постачальників) окремих товарів та послуг;
- 3) сукупність відносин попиту і пропонування;
- 4) обмін, що здійснюється відповідно до законів товарного виробництва і обігу.

2. Інфраструктура ринку - це:

- 1) комплекс галузей, які обслуговують економічне та соціальне життя суспільства;
- 2) сукупність галузей, які мають допоміжний характер та займаються обслуговуванням виробництва;
- 3) сукупність галузей, що займаються доведенням виробленого товару від виробника до кінцевого споживача;
- 4) сукупність галузей, які забезпечують умови життєдіяльності суспільства.

3. Що не належить до видів ринку?

- 1) ринок товарів і послуг;
- 2) ринок культури;
- 3) фінансовий ринок;
- 4) ринок праці.

4. Що належить до функцій ринку?

- 1) доведення товару до споживача;
- 2) регулювання економічних зв'язків;
- 3) соціальний захист населення;
- 4) правильно вказано в п. 1, 2

5. Що не належить до інфраструктури ринку?

- 1) біржі;
- 2) Національний банк;
- 3) електронна пошта;
- 4) страхові компанії.

Питання для самоперевірки

1. Чи правильно називати сучасну економічну систему в розвинутих країнах світу ринковою, якщо в ній використовуються не лише ринкові важелі регулювання економіки, а й державні і навіть наддержавні?
2. В чому проявляються дефекти ринкового регулювання економіки?
3. В чому проявляються ефекти ринкового регулювання економіки?
4. Чому фінансовий ринок є провідним елементом структури ринку?
5. Які види ринків найтісніше пов'язані з розгортанням НТР і чому?

Тема 6. Механізм ринкового саморегулювання

Питання для обговорення

1. Економічна природа попиту та пропозиції. Суть закону попиту та пропозиції.
2. Суть і значення конкуренції в розвитку економіки.
3. Форми та методи конкурентної боротьби.
4. Монополія: сутність, форми, наслідки впливу.
5. Антимонопольна діяльність держави.

Рекомендована література: [1,2,7,12]

Поняття і категорії: конкуренція, досконала та недосконала конкуренція, цінова та нецінова конкуренція, ринкова ціна, ціна попиту, ціна та пропозиція, ціна ринкової рівноваги, попит, пропозиція, закон попиту і пропозиції, еластичність попиту, еластичність пропозиції, конкуренція, ринкова конкуренція, монополістична, олігополістична, функціональна, видова, предметна, внутрішньогалузева та міжгалузева конкуренція, природна та штучна монополія, випадкова та постійна монополія, монопольний прибуток.

Теми рефератів

1. Фактори визначення попиту та пропозиції.
2. Еластичність попиту.
3. Еластичність пропозиції.

Практичні завдання, вправи, ситуації

№1

За наведеними у таблиці даними, **необхідно:**

1. Зобразити криві попиту та пропозиції на товар.
2. Визначити ціну рівноваги.
3. Пояснити як зміниться крива попиту та ціна рівноваги, якщо попит подвоїться?

Ціна за од.тов. (гр.од.)	Величина попиту (тис.од)	Величина пропозиції (тис.од.)
17	20	40
15	24	34
12	28	28
9	32	23
8	34	18

№2

Припустимо, що загальна величина попиту на товар "n" і загальний обсяг пропозиції товару "n" характеризується слідуючими даними (див. табл.):

Ціна за од.тов. (гр.од.)	Величина попиту за місяць (тис.од)	Величина пропозиції за місяць (тис.од.)	Надлишок (+) чи дефіцит (-)
8	70	10	
16	60	30	
24	50	50	
32	40	70	
40	30	90	

Необхідно:

1. Визначити якою буде ринкова або рівноважна ціна?
2. Якою буде рівноважна кількість товару "n"?
3. Заповніть 4-у колонку таблиці і поясніть чому ваші відповіді вірні.
4. Зобразити графічно попит на товар і його пропозицію, використовуючи наведені вище дані.

№3

Антимонопольний комітет встановив, що фірма-монополіст виробляє в місяць 100 тис.шт.товару. При цьому її ціна завищена на 10% в порівнянні з ціною, яка склалась би на конкурентному ринку, а обсяг виробництва занижений на 20%. **Визначити** якими будуть чисті втрати добробуту від монополії на даному ринку, якщо конкурентна ціна одиниці товару складає 2000 гр.од.

Тестові завдання

1. Попит - це:

- 1) сукупна потреба в товарах усіх споживачів;
- 2) обсяг продажу товару залежно від його ціни;
- 3) кількість продукту, в якій існує потреба споживачів;
- 4) потреба в товарах (послугах), яка зумовлена платоспроможністю споживачів і виражена в грошовій формі.

2. Закон пропозиції - це:

- 1) кількість пропонованого товару збільшується з підвищенням ціни за його одиницю та зменшується з її зниженням;
- 2) кількість пропонованого товару зменшується з підвищенням ціни і збільшується зі зниженням;
- 3) кількість пропонованого товару змінюється прямо пропорційно зміні ціни за його одиницю;
- 4) правильно вказано в п.1,2.

3. Вказати, який з методів не належить до методів цінової конкуренції:

- 1) зниження цін на підставі зниження індивідуальної вартості товарів;
- 2) встановлення цін товарів більш низької якості на товари високої якості;
- 3) підвищення якості продукції;
- 4) використання так званих тінювих цін, що мають знижки порівняно з цінами прайс-листа.

4. Що таке «рівноважна ціна»?

- 1) ціна, за якою обсяг пропозиції відповідає обсягу попиту;
- 2) ціна, за якої обсяг пропозиції перевищує обсяг попиту;
- 3) ціна, за якої обсяг попиту перевищує обсяг пропозиції;
- 4) ціна, за якої обсяг попиту менший за обсяг пропозиції.

5. Нецінові чинники попиту – це:

- 1) зміни в грошових доходах населення, зміни кількості споживачів, зміна споживчих смаків, зміна цін на інші товари;
- 2) доходи споживачів, технологія виробництва товарів;
- 3) смаки споживачів, мода, реклама, ціна на сировину;
- 4) ціни на ресурси, з яких виробляють товар, податки і дотації.

Питання для самоперевірки

1. Що характеризує взаємодія попиту і пропозиції?
2. Чи буде еластичним попит на товар, якщо він суттєво не змінюється при зростанні ціни?
3. Чому закон конкуренції є важливою рушійною силою розвитку економіки?
4. Які переваги і недоліки монопольної організації ринку у порівнянні з організацією типу досконалої конкуренції?
5. Які ви знаєте позитивні і негативні риси конкуренції?
6. Кожен підприємець прагне знизити витрати виробництва. Який метод конкуренції ним при цьому застосовується?

Тема 7. Підприємство та підприємницька діяльність

Питання для обговорення

1. Підприємство як основний суб'єкт мікроекономіки, та його роль в системі ринкових відносин.
2. Умови, принципи, функції та економічні основи підприємництва.
3. Проблеми розвитку цивілізованого підприємництва в Україні.
4. Особливості акціонерного капіталу в сучасній ринковій економіці.

Рекомендована література: [1,6,7,13]

Поняття і категорії: підприємство, підприємництво, акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, командитне товариство, повне товариство, товариство з додатковою відповідальністю, акція, облігація, дивіденд, курс акції, проста та привілейована акція, фондова біржа, бізнес, об'єкти та суб'єкти підприємництва, фізична та юридична особа.

Теми рефератів

1. Підприємництво як метод господарювання і тип економічного мислення.
2. Досвід та проблеми формування підприємництва в Україні.
3. Акціонування – шлях до роздержавлення і приватизації.
4. Проблеми становлення акціонерної форми підприємств в Україні.
5. Фондові біржі та механізм їх функціонування.

Практичні завдання, вправи, ситуації

№1

Які з перерахованих видів економічної діяльності можна віднести до підприємницької?

Поясніть Ваш вибір.

1. Виробництво продуктів на дачній ділянці для власного споживання.
2. Ремон квартири власними силами.
3. Спекуляція цінними паперами.
4. Торгівля алкогольними напоями і тютюновими виробами.
5. Надання безоплатної послуги по перевезенню вантажів чи пасажирів.
6. Управління виробництвом найманим менеджером.

№2

Зробіть порівняльний аналіз діяльності підприємства в умовах командно-адміністративної та ринкової економік за такими пунктами: форми, відповідальність, ціни, використання усіх ресурсів, НТП, мета, самостійність, визначення асортименту продукції.

Тестові завдання

1. Підприємство - це:

- 1) певна єдність технічного комплексу (системи машин) і сукупного працівника;
- 2) певна сукупність продуктивних сил і відносин власності;
- 3) суб'єкт виробничих відносин і певна сукупність цих відносин, характер яких визначається власністю на засоби виробництва;
- 4) первинна ланка суспільного поділу праці і водночас основна ланка народногосподарського комплексу, яка є товаровиробником і забезпечує процес відтворення на основі самостійності та самокупності;

2. Кругообіг капіталу підприємства - це:

- 1) постійний рух капіталу;
- 2) послідовне проходження капіталу трьох стадій;
- 3) безперервний рух капіталу, у процесі якого він послідовно проходить три стадії, набуває у кожній з них певної функціональної форми і повертається до своєї вихідної форми - грошової;
- 4) це кругообіг капіталу, який у своєму русі проходить сферу виробництва і сферу обігу та безперервно повторюється;

3. Підприємництво - це:

- 1) вид економічної діяльності;
- 2) свобода вибору термінів і методів діяльності, самостійність у прийнятті рішень;
- 3) самостійна, ініціативна господарська діяльність громадян, спрямована на отримання прибутку (доходу) і здійснюється від свого імені на власний ризик та під особисту майнову відповідальність чи юридичної особи - підприємства (організації);
- 4) певний стиль і тип господарської поведінки, особливий вид діяльності.

4. Визначити, в якому з наведених переліків порушена логічність підбору видів підприємств:

- 1) промислові, будівельні, сільськогосподарські;
- 2) індивідуальні, малі, середні, великі;
- 3) акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, командитні товариства;
- 4) комерційні банки, страхові компанії, інвестиційні компанії.

5. Монопольна влада – це:

- 1) існування різноманітних вхідних бар'єрів;
- 2) здатність фірми впливати на ринкову ціну;
- 3) відсутність досконалих товарів-замінників;
- 4) концентрація виробництва.

Питання для самоперевірки

1. Чим відрізняється підприємство в умовах ринкової економіки від підприємства в умовах командно-адміністративної системи?
2. В якому співвідношенні знаходяться матеріальна зацікавленість і мотивація трудової діяльності підприємця?
3. Чим відрізняється акція від облігації, дивіденд від відсотка?
4. Чому акціонерні товариства належать до колективної форми власності?

Тема 8. Капітал та витрати виробництва. Ціна та прибуток

Питання для обговорення

1. Соціально-економічний зміст капіталу.
2. Оборот капіталу та його швидкість.
3. Основний і оборотний капітал.
4. Витрати виробництва, їх види.
5. Ціна: функції та види.
6. Прибуток як економічна категорія.

Рекомендована література: [1,2,6,21]

Поняття і категорії: капітал, товар робоча сила, вартість товару “робоча сила”, додаткова вартість, робочий день, необхідний робочий час, додатковий робочий час, необхідний продукт, додатковий продукт, експлуатація, постійний капітал, змінний капітал, норма додаткової вартості, кругооборот капіталу, грошовий капітал, продуктивний капітал, товарний капітал, оборот капіталу, час обороту капіталу, час виробництва, час обігу, основний капітал (фонди), оборотний капітал (фонди), фізичний і моральний знос основного капіталу, амортизація.

Теми рефератів

1. Продуктивна теорія Дж. Кларка.
2. Особливості формування доходів підприємців у різних країнах.
3. Прибуток як економічна форма додаткового продукту.

Практичні завдання, вправи, ситуації

№1

Визначити як змінюється підприємницький дохід і прибуток, якщо спочатку вироблялося 200 штук продукції по ціні 50 гр.од. за штуку. Знизивши ціни до 40 гр.од. виробник може збільшити продаж до 250 штук. При цьому його постійні витрати складають 1000 гр.од., а змінні – 10 гр.од. на одиницю продукції.

№2

Підприємство виробило 100000 телевізорів за рік. Собівартість одного телевізора – 200 гр.од., реалізаційна ціна – 300 гр.од. **Визначити:**

- а) як зміниться прибуток підприємства, якщо воно зменшить собівартість телевізора на 10%?
- б) якою за нових умов буде норма прибутку (рентабельності) на підприємстві; на скільки вона зросте?

№3

Користуючись наведеними у таблиці даними, **визначити:**

- 1) суму загальних витрат фірми;
- 2) середні загальні витрати;
- 3) прибутки фірми;
- 4) границю доцільності збільшення обсягу виробництва.

Кількість продукції, шт.	Сума постійних витрат, гр.од.	Сума змінних витрат, гр.од.	Сума загальних витрат, гр.од.	Середні загальні витрати, гр.од.	Ціна реалізації продукції, гр.од.	Прибутки (чи збитки), гр.од.
0	100	0			120	
1	100	90			120	
2	100	170			120	
3	100	240			120	
4	100	300			120	
5	100	370			120	
6	100	450			120	
7	100	540			120	
8	100	650			120	
9	100	780			120	
10	100	930			120	

№4

Фірма реалізувала 2000 одиниць товару за ціною 55 гр.од. за штуку. Постійні витрати на виробництво продукції становлять 8000 гр.од., а змінні – 4 гр.од. на кожний виріб.

Необхідно: розрахувати валовий та чистий прибуток фірми, якщо податкові платежі становлять 20% валового прибутку.

Тестові завдання

1. Амортизація - це:

- 1) перенесення вартості оборотних фондів у вартість продукції, що виготовляється;
- 2) поступове перенесення вартості основних виробничих фондів у вартість продукції, що виготовляється;
- 3) фізичне зношування основних виробничих фондів;
- 4) правильні відповіді в п.1, 3.

2. Змінні витрати виробництва - це:

- 1) такі, на загальну величину яких не впливають обсяги виробництва;
- 2) такі, що не змінюються протягом багатьох виробничих циклів;
- 3) такі, що прямо залежать від обсягів виробництва;
- 4) такі, що змінюються залежно від умов виробництва.

3. Вибрати найбільш повне визначення сутності поняття «управління»:

- 1) управління – це особливий вид діяльності, що перетворює неефективну працю певної групи людей на високоефективну й продуктивну;
- 2) управління – це група людей, яка керує діяльністю організації;
- 3) управління – це процес планування, організації, мотивації та контролю, необхідний для досягнення мети організації;
- 4) правильні відповіді 1, 2.

4. Вибрати найбільш повне визначення сутності поняття «маркетинг»:

- 1) маркетинг – це робота на ринку, вивчення й задоволення всіх потреб споживача;
- 2) маркетинг – це наука про поведінку споживача;
- 3) маркетинг – це система організації і управління діяльністю фірми щодо розробки нових видів товарів, їх виробництва і збуту на основі всебічного вивчення ринку й потреб споживачів для отримання прибутку;
- 4) маркетинг - це особлива діяльність по створенню матеріальних благ.

5. До постійних належать витрати на:

- 1) сировину;
- 2) сплату оренди;
- 3) освітлення;
- 4) паливо.

Питання для самоперевірки

1. Що являє собою капітал як економічна категорія?
2. Чому вирішальним мотивом діяльності підприємства в умовах ринкової економіки є зростання капіталу?
3. Що таке додаткова вартість? Чи існує вона в сучасних умовах?
4. Що є критерієм поділу капіталу на постійний та змінний?
5. У чому полягає відмінність між марксистським та неокласичним підходами до встановлення джерела зростання капіталу?
6. Охарактеризуйте стадії кругообороту капіталу. В чому полягає функція капіталу в кожній із них?
7. Що є критерієм поділу капіталу на основний та оборотний?

Тема 9. Національне виробництво як об'єкт макроекономіки

Питання для обговорення

1. Національне виробництво: види, фактори.
2. Система національних рахунків.
3. Результати суспільного виробництва і його ефективність.
4. Макроекономічні показники та методи їх виміру.

Рекомендована література: [1,2,17,19]

Поняття і категорії: національна економіка, макроекономіка, суспільне відтворення, валовий національний продукт, сукупний суспільний продукт, фонд заміщення, національний дохід, фонд споживання, фонд нагромадження, норма нагромадження, чисті інвестиції, темпи економічного зростання, ефективність капіталовкладень, валовий внутрішній продукт, чистий внутрішній продукт, національний дохід, особистий дохід, сукупний суспільний продукт (ССП), реалізація ССП, нагромадження, інвестиції, капітальні вкладення, валові та чисті капіталовкладення, виробниче і невиробниче нагромадження, норма нагромадження.

Теми рефератів

1. Моделі міжгалузевого балансу.
2. Теорії економічного зростання (неокейнсіанські, неокласичні).
3. Ефективність та обмеженість моделі В.Леоньєва "затрати-випуск".

Практичні завдання, вправи, ситуації

№1

Необхідно розрахувати ВВП, якщо відомі наступні дані (в млрд гр. од.): амортизація – 19; експорт – 2; непрямі податки на бізнес – 15; державні витрати – 25; відсотковий дохід – 2; рентні платежі – 6; валові інвестиції – 26; прибуток – 18; імпорт-3; кінцеве споживання – 54.

Чому дорівнює чистий національний продукт і національний дохід в цьому випадку?

№2

Впродовж року витрачено постійного капіталу на суму 450 млрд гр.од., а змінного – 60 млрд гр.од. Створено додаткову вартість – 110 млрд гр.од. **Необхідно** вирахувати вартість національного доходу.

№3

Первинні доходи у формі заробітної плати склали 280 млрд гр.од., прибутки, дивіденди й проценти підприємців – 320 млрд гр.од., земельна рента – 60 млрд гр.од. **Необхідно** визначити чому дорівнює за цих умов національний дохід?

№4

У країні впродовж року у сфері виробництва було зайнято 30 млн осіб. Ними створено НД у 90 млрд гр.од. Основні виробничі фонди, які використовувалися становили 225 млрд гр.од., а норма нагромадження – 10%.

Визначити:

- а) фонд споживання і фонд нагромадження;
- б) рівень продуктивності праці;
- в) фондовіддачу.

№5

Заповнити таблицю, обчисливши всі її показники

Роки	Номинальний ВВП, млрд гр.од	Індекс цін, %	Реальний ВВП, млрд гр.од
1	20000	100	20000
2	?	110	20400
3	22500	125	?
4	24400	?	19520

№6

Якими будуть показники ВВП, ЧНП і НД (в млрд гр.од.), якщо: особисті споживчі витрати – 3226,0, валовий обсяг внутрішніх чистих інвестицій – 765,5, державні закупки товарів і послуг – 936,3, чистий експорт – 9,7, амортизаційні відрахування – 505,0, непрямі податки на підприємства – 392,7.

- а) ВВП – 4937,5; ЧНП – 4432,5; НД – 4039,8.
- б) ВВП – 4240,0; ЧНП – 3784,4; НД – 3232,5.
- в) ВВП – 4546,0; ЧНП – 4046,7; НД – 3678,7.

№7

Припустимо, що реальний ВВП у 2012 р. становив 27,6 млрд гр.од. У 2013 р. цей показник склав 34,3 млрд гр.од. **Необхідно** розрахувати темп зростання ВВП.

Тестові завдання**1. Вибрати показники, які входять в систему національних рахунків:**

- 1) валовий внутрішній продукт, валовий національний продукт;
- 2) номінальний внутрішній продукт, реальний внутрішній продукт, національний дохід, особистий дохід;
- 3) валовий внутрішній продукт, валовий національний продукт, чистий внутрішній продукт, національний дохід, особистий дохід, дохід у розпорядженні громадян;
- 4) правильні відповіді вказані в п. 1, 2.

2. Національний дохід – це:

- 1) сума всіх отриманих особистих доходів членів суспільства;
- 2) сума всіх особистих доходів членів суспільства, які залишаються в їх розпорядженні після сплати податків;
- 3) ВВП за вирахуванням вартості спожитих засобів виробництва та непрямих податків на бізнес;
- 4) кінцева вартість всіх товарів і послуг, вироблених в країні за рік.

3. Національне багатство – це:

- 1) сукупність усіх матеріальних благ, що вироблені суспільством за всю його історію;
- 2) сукупність усіх благ, що є у розпорядженні суспільства;
- 3) сукупність усіх матеріальних і нематеріальних благ, що вироблені та нагромаджені суспільством за всю його історію;
- 4) правильні відповіді вказані в п. 2, 3.

4. Які є способи розрахунку ВВП:

- 1) за сукупним попитом і пропозицією;
- 2) за сукупними витратами і доходами;
- 3) за різницею між експортом та імпортом;
- 4) за витратами та доходами.

5. Ринкова вартість усіх кінцевих благ, вироблених у певній країні протягом року за мінусом амортизаційних відрахувань, – це :

- 1) валовий внутрішній продукт;
- 2) чистий внутрішній продукт;
- 3) національний прибуток;
- 4) чистий національний продукт.

Питання для самоперевірки

1. Розкрийте взаємозв'язок таких макроекономічних показників, як сукупний національний продукт, валовий і чистий національний продукт.
2. Поясніть, в яких сферах утворюється національний дохід. Чим пояснюється необхідність перерозподілу НД та який механізм останнього?
3. Чи завжди підвищення норми нагромадження забезпечує прискорення темпів економічного розвитку країни?
4. Що спільного і відмінного в поняттях “розширене відтворення” та “економічне зростання”
5. В чому відмінність між ВВП і ВНП?
6. Як розраховується НД? Які основні його елементи?

Тема 10. Економічне зростання. Циклічні коливання в економіці

Питання для обговорення

1. Економічне зростання: сутність, типи, фактори.
2. Циклічність як загальна закономірність динаміки ринкової економіки.
3. Основні риси економічного циклу
4. Типи циклів. «Довгі хвилі» М.Д. Кондратьєва.

Рекомендована література: [1,2,6,17,19]

Поняття і категорії: економічний цикл, економічне зростання, динаміка ринкової економіки, криза, пожвавлення, депресія, піднесення, типи циклів, промисловий цикл, цикл Кондратьєва.

Теми рефератів

1. Особливості відтворювальних процесів в Україні.
2. Реалізація сукупного продукту. Теорії Ф.Кене, К.Маркса, Дж.М.Кейнса.

Практичні завдання, справи, ситуації

№1

Визначити, вірно чи невірно кожне з наступних тверджень та пояснити відповідь:

1. У розвитку циклу можна виділити фази: криза, депресія, пожвавлення, підйом.
2. Найбільш критичною фазою економічного циклу є бум.

Тестові завдання

1. Найбільш істотний фактор економічного зростання в розвинутих країнах на сучасному етапі – це:

- 1) зростання безробіття;
- 2) демографічні зміни;
- 3) технологічні зміни у виробництві;
- 4) скорочення народжуваності.

2. Економічне зростання суспільного виробництва у цілому в сучасних умовах може відбуватися:

- 1) виключно за рахунок екстенсивних факторів;
- 2) лише за рахунок інтенсивних факторів;
- 3) при певному поєднанні екстенсивних та інтенсивних факторів.
- 4) іншими методами.

3. Що негативно впливає на економічне зростання:

- 1) підвищення продуктивності праці;
- 2) освіта;
- 3) несприятливі погодні умови;
- 4) технічний прогрес.

4. Які етапи коливань економічної активності включає економічний цикл?

- 1) поживлення і піднесення;
- 2) перехід від одного до іншого технологічного способу виробництва;
- 3) хвилі короткі і довгі;
- 4) криза, депресія, поживлення, піднесення.

Питання для самоперевірки

1. Дайте характеристику основних типів економічного зростання.
2. В чому проявляється циклічність розвитку ринкової економіки?
3. Які основні фази економічного циклу?
4. Що спільного і відмінного в поняттях “розширене відтворення” та “економічне зростання”?

Тема 11. Держава та її економічні функції

Питання для обговорення

1. Економічні функції держави.
2. Основні моделі державного регулювання економіки та їх еволюція.
3. Форми і методи державного регулювання економіки.
4. Державний сектор економіки й державне підприємство.

Рекомендована література: [1,2,11]

Поняття і категорії: національна економіка, форми ДРЕ, методи ДРЕ, макроекономіка, суспільне відтворення, темпи економічного зростання, ефективність капіталовкладень, державне регулювання економіки, планування, прогнозування, програмування, державний сектор, державне підприємство.

Теми рефератів

1. Становлення економічних функцій Української держави.
2. Особливості державного регулювання економіки в Україні.
3. Концепції переходу постсоціалістичних країн до ринкової економіки.
4. Формування інституційних та економічних умов переходу країн до нової системи господарювання.

Практичні завдання, вправи, ситуації

№1

Державне регулювання ринкової економіки здійснюється прямими і непрямими методами. Перелічіть їх:

Пряме втручання	Непряме втручання
а)	а)
б)	б)
в)	в)
г)	г)

Тестові завдання

1. Економічні функції держави у розвинутих країнах - це:

- 1) забезпечення правової бази та суспільної атмосфери, що сприяють ефективному функціонуванню економіки;
- 2) захист конкуренції;
- 3) стабілізація економіки, тобто стимулювання економічного розвитку, контроль за рівнем зайнятості та інфляції;
- 4) виправлення вад ринкової системи.

2. Основними функціями держави є:

- 1) регіональні функції, функції об'єднань, політичні, ідеологічні;
- 2) загальні функції, змішані функції, економічні функції;
- 3) політичні функції, соціальні, ідеологічні, міжнародні, економічні.

3. Прямий вплив держави на економіку - це:

- 1) цілеспрямоване регулювання;
- 2) адміністративне втручання в економічні процеси;
- 3) система державних замовлень;
- 4) податкове регулювання.

4. Непрямий вплив держави на економіку передбачає застосування:

- 1) бюджетно-податкових регуляторів;
- 2) директивних планів;
- 3) грошово-кредитних регуляторів;
- 4) правильні відповіді вказані в п. 1, 3.

Питання для самоперевірки

1. Назвіть основні напрями прямого державного втручання в економічне життя.
2. Назвіть основні напрями непрямого державного втручання в економічне життя.

Тема 12. Теорія фінансів

Питання для обговорення

1. Фінанси в системі економічних відносин та їх функції.
2. Структура фінансової системи.
3. Бюджетна система.
4. Податкова система. Види податків, їх функції. Крива Лаффера.

Рекомендована література: [1,2,7]

Поняття і категорії: фінанси, фінансова система, державні фінанси, фінанси підприємств і фінанси населення, бюджетна система, бюджетний дефіцит, податкова система, податки, дисконтна політика, крива Лаффера.

Теми рефератів

1. Фінансовий механізм держави в умовах ринкового господарства.
2. Особливості податкової політики в Україні.
3. Дефіцит державного бюджету України: причини, напрями, подолання.

Практичні завдання, вправи, ситуації

№1

Визначити дефіцит або надлишок державного бюджету, якщо відомі наступні показники:

- ✓ Податок на додану вартість – 237
- ✓ Централізований експорт – 115
- ✓ Оборона – 144
- ✓ Засоби на надзвичайні обставини – 62
- ✓ Засоби від приватизації – 48
- ✓ Акцизи – 58
- ✓ Прибутковий податок з громадян – 12
- ✓ Податок на прибуток – 171
- ✓ Соціально-культурні заходи – 161
- ✓ Обслуговування внутрішнього боргу – 210
- ✓ Фінансування місцевих бюджетів - 94

№2

Номінальний ВВП країни у 2013 році становив 71337 млн гр.од. Доля доходів у відсотках до ВВП склала 20,82%, а видатків – 20,11%. **Необхідно розрахувати** суму дефіциту (профіциту) державного бюджету.

Тестові завдання

1. Державний бюджет дефіцитний, якщо:

- 1) доходи перевищують видатки;
- 2) доходи менші від видатків;
- 3) доходи дорівнюють видаткам;
- 4) всі відповіді неправильні.

2. **Основна ідея кривої Лаффера полягає в тому, що найбільші надходження забезпечує:**
  - 1) 100-відсоткова ставка податку;
  - 2) нульова ставка податку;
  - 3) оптимальна ставка податку;
  - 4) всі відповіді правильні.
3. **Прогресивна ставка податку передбачає, що зі зростом доходу величина ставки податку:**
  - 1) зростає;
  - 2) зменшується;
  - 3) залишається незмінною;
  - 4) всі відповіді неправильні.
4. **Яке з положень найгрунтовніше розкриває зміст категорії “фінанси”?**
  - 1) фінанси – це гроші;
  - 2) фінанси – це вся сукупність грошових доходів населення;
  - 3) фінанси – це сукупність відносин власності між державою, підприємствами і населенням з приводу формування і використання грошових фондів.

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає суть фінансово-кредитної системи в умовах ринку?
2. Який зв'язок існує між функціями фінансів і функціями держави?
3. Назвіть основні причини, через які виникає державний борг.
4. Що змінилося в формуванні і використанні місцевих бюджетів у суверенній Україні?
5. Як з допомогою податково-бюджетної політики можна регулювати певні соціально-економічні процеси в країні.

Тема 13. Банківська та кредитна системи

Питання для обговорення

1. Суть і основні види банків.
2. Банківська та кредитна системи.
3. Види кредиту та принципи кредитування
4. Реформа банківської та кредитної системи.

Рекомендована література: [1,2,7]

Поняття і категорії: банк, банківська система, кредитна система, принципи кредитування, види кредиту, центральний банк, комерційні банки, кредит, податки, дисконтна політика.

Теми рефератів

1. Кредитні форми регулювання ринкових відносин.
2. Формування кредитно-банківської системи.

Практичні завдання, вправи, ситуації

№1

Банк має вклади (депозити) клієнтів на суму 100 млн гр.од. і сплачує 8% річних по вкладах. Він надає кредити на суму 95 млн гр.од. і бере 12% за кредит. **Необхідно** розрахувати прибуток банку.

Тестові завдання

- 1. Із перелічених функцій центрального банку назвіть ту, якої він не виконує:**
  - 1) регулювання грошового обігу в країні;
  - 2) надання кредиту окремим підприємствам, фірмам, фізичним особам;
  - 3) емісія грошей;
  - 4) кредитування комерційних банків.
- 2. Що становить грошову масу країни?**
  - 1) депозити, готівка, поточні рахунки;
  - 2) кількість грошей, що перебуває в обігу;
  - 3) готівка, поточні рахунки, безчекові рахунки.
  - 4) депозити і кредити.
- 3. Що таке «кредитна картка»?**
  - 1) письмове зобов'язання боржника сплатити визначену суму грошей у визначений термін;
  - 2) наказ власника банківського рахунка передати певну суму на користь пред'явника;
  - 3) розрахунковий засіб, який видається банками своїм клієнтам;
  - 4) письмове зобов'язання, яке видається банками своїм клієнтам.
- 4. Які з перелічених принципів не є принципами кредитування?**
  - 1) терміновість;
  - 2) платність;
  - 3) повернення кредитів;
  - 4) ефективність користування позиками.
- 5. Які функції виконують комерційні банки?**
  - 1) надання позики промисловим підприємствам;
  - 2) емісія грошей;
  - 3) регулювання грошового обігу відповідно до потреб економіки;
  - 4) зберігання золотого запасу держави.

Питання для самоперевірки

1. Що таке грошова маса і які її показники?
2. Дайте характеристику кредитної системи.
3. Які функції здійснює центральний банк?
4. Які функції та операції здійснює комерційний банк?
5. Назвіть джерела формування кредитних ресурсів.
6. Назвіть і дайте характеристику основних видів кредиту.
7. У чому полягає сутність банківського та комерційного кредиту?
8. Що для економіки України сьогодні є більш важливим: універсалізація комерційних банків чи їх спеціалізація?
9. Які види кредиту в Україні сьогодні є найменш розвинутими і чому?

Тема 14. Відтворення і зайнятість трудових ресурсів

Питання для обговорення

1. Ринок робочої сили, як форма регулювання відтворення трудових ресурсів.
2. Зайнятість та її основні форми.
3. Безробіття та його причини.
4. Типи безробіття. Закон Оукена.
5. Соціальна політика сучасної держави.

Рекомендована література: [1,2,5,7]

Поняття і категорії: відтворення робочої сили, ринок робочої сили, попит і пропозиція робочої сили, безробіття, неповна зайнятість, природне безробіття, види безробіття і рівень безробіття, програми соціального захисту, закон Оукена.

Теми рефератів

1. Ринок робочої сили Закарпатської області та його специфічні особливості.
2. Соціальний захист громадян і безробітних в Україні.
3. Теорія народонаселення т.Мальтуса.
4. Кейнсіанська і неокласична концепції “природного” безробіття.

Практичні завдання, вправи, ситуації

№1

Згідно з прогнозом служби зайнятості природне безробіття в країні повинно було складати 5%. Фактично ж безробітних (офіційно зареєстрованих впродовж року) було 6 млн чоловік при загальній кількості працездатних 20 млн чоловік.

Необхідно розрахувати: рівень безробіття в країні. На скільки фактичне безробіття перевищує природне? Який економічний збиток буде мати країна, якщо врахувати, що при повній зайнятості планувався обсяг ВВП в сумі 400 млрд грн.од. (застосуйте закон Оукена)?

№2

Природний рівень безробіття – 5 %, фактичний – 16%. Користуючись законом Оукена, **необхідно визначити** величину відставання ВВП у %.

№3

Припустимо, що природний рівень безробіття складає 5%, а фактичний – 16%. Користуючись законом Оукена, **визначити** величину відставання ВВП у %. Якщо номінальний ВВП дорівнює 300 млрд грн.од., який обсяг продукції втрачається через безробіття?

Тестові завдання

1. Зайнятість - це:

- 1) цілеспрямована діяльність людини;
- 2) форма організації, за якої певна кількість людей спільно бере участь у виробничому процесі;
- 3) населення працездатного віку, зайняте в економіці країни;
- 4) діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих і суспільних потреб, яка приносить їм дохід у грошовій чи іншій формі.

2. Ефективна зайнятість являє собою:

- 1) повну зайнятість працездатного населення країни;
- 2) повну і продуктивну зайнятість економічно активного населення країни;
- 3) повну і раціональну зайнятість, яка забезпечує оптимальний соціально-економічний результат у певний час і за конкретних умов;
- 4) повну зайнятість, що здійснюється на використанні сучасних досягнень науки і техніки.

3. Визначте яке з положень найточніше визначає зміст статусу безробітного:

- 1) безробітний – це працівник, який перебуває в неоплачуваній відпустці невизначений термін;
- 2) безробітний – це особа працездатного віку, яка хоче, може працювати, але через відсутність робочого місця не працює і не має доходу;
- 3) безробітний – це особа пенсійного віку, яка хоче і спроможна працювати, але не може влаштуватися на роботу;
- 4) всі відповіді правильні.

4. Безробіття це:

- 1) неможливість знайти роботу;
- 2) небажання працювати;
- 3) незайнятість працездатного населення;
- 4) відсутність робочих місць

5. Масштаби безробіття визначаються за такими показниками:

- 1) за ступенем і тривалістю;
- 2) за рівнем безробіття;
- 3) за темпами поширення;
- 4) за темпами і тривалістю.

Питання для самоперевірки

1. Які чинники визначають динаміку попиту і пропозиції на робочу силу?
2. Чому важко провести межу між фрикційним, структурним і циклічним безробіття?
3. Які неекономічні наслідки безробіття?
4. У чому полягає хибність теорії Т.Мальтуса?
5. У чому полягає суть суперечностей процесів регулювання і дерегулювання ринку робочої сили?

Тема 15. Світове господарство

Питання для обговорення

1. Причини виникнення, сутність та структура світового господарства.
2. Міжнародна економічна інтеграція.
3. Міжнародна торгівля і особливості її розвитку в сучасних умовах.
4. Сучасні проблеми включення України в систему світового господарства.

Рекомендована література: [1,2,7,18]

Поняття і категорії: економічна інтеграція, інтернаціоналізація виробництва, міжнародна кооперація, міжнародна спеціалізація, міжнародний поділ праці, світове господарство, міжнародний поділ праці, міжнародний ринок, інтернаціональні витрати виробництва, новий міжнародний порядок, міжнародні економічні організації, зовнішньоторговельний баланс, світова торгівля, міжнародне науково-технічне й виробниче співробітництво, міжнародний кредит, валюта, світова валюта, міжнародні валютні відносини, валютний ринок.

Теми рефератів

1. Світова торгівля і торгова політика.
2. ТНК і розвиток міжнародних виробничих відносин.
3. Міжнародні економічні організації.

Практичні завдання, вправи, ситуації

№1

Визначити, вірно чи невірно кожне з наступних тверджень та пояснити відповідь:

1. Конвертованість це здатність національної валюти вільно обмінюватись на іноземну.
2. Платіжний і торговельний баланс відрізняються на показник рахунку руху капіталів.
3. За метою вкладення виділяють прямі та портфельні інвестиції.
4. Демпінг є фінансовим методом торгової політики, що полягає у фінансовому стимулюванні державою розвитку експорту.

Тестові завдання

1. Світове господарство - це:

- 1) сукупність галузей та сфер виробництва;
- 2) сукупність національних економік, пов'язаних між собою системою міжнародних економічних відносин;
- 3) економічна єдність світу;
- 4) територіальний розподіл світу між окремими державами.

2. Зосередження виробництва певної продукції в окремих країнах означає:

- 1) міжнародну кооперацію;
- 2) економічну інтеграцію;
- 3) міжнародну спеціалізацію;
- 4) глобалізацію господарського життя.

3. Термін “інтернаціоналізація господарського життя” означає:

- 1) участь країни у світовому господарстві ;
- 2) зближення економік країни, що виявляється у зростанні виробничої взаємозалежності, міжнародного товарообороту, русі капіталів та робочої сили;
- 3) поглиблення міжнародного поділу праці, інтернаціоналізації виробництва і капіталу;
- 4) міжнародну спеціалізацію.

4. Основними видами міжнародної торгівлі є:

- 1) традиційна;
- 2) у рамках кооперації;
- 3) політика вільної торгівлі;
- 4) протекціонізм.

5. Рисами міжнародної міграції капіталів є:

- 1) підвищення ролі держави у вивозі капіталу;
- 2) посилення міграції приватного капіталу між промислово розвинутими країнами;
- 3) збільшення частки прямих інвестицій;
- 4) активна участь країни у світовій торгівлі.

6. Міжнародна спеціалізація – це:

- 1) продаж товарів за кордоном;
- 2) форма економічних зв'язків між підприємствами різних країн, що спільно виробляють певну продукцію;
- 3) зосередження зусиль окремих держав на виробництві певних видів продукції;
- 4) об'єднання підприємств, які монополізують виробництво якогось продукту.

Питання для самоперевірки

1. Чи тотожні категорії "світова економіка" та "світове господарство"?
2. Що зумовило розвиток інтеграційних процесів на міжнародному рівні ?
3. У чому полягає зміст інтернаціональної вартості товарів і послуг?
4. Які особливості розгортання інтеграційних процесів у сучасному світі?
5. Чим відрізняється економічна інтеграція від економічного співробітництва країн?
6. У чому полягає різниця між торговельним і платіжним балансами?
7. Чому саме на межі XIX - XX ст завершився процес формування світового господарства?

Тема 16. Міжнародні економічні відносини. Світовий ринок

Питання для обговорення

1. Інтернаціоналізація господарського життя. Міжнародний поділ праці.
2. Система міжнародних економічних відносин та закони їх розвитку.
3. Суть та структура механізму реалізації міжнародних економічних відносин.
4. Зовнішньоекономічна політика України.

Рекомендована література: [1,2,7,18]

Поняття і категорії: міжнародний поділ праці, міжнародна міграція, міжнародне кредитування, міжнародна кооперація, міжнародний рух капіталу, міжнародне науково-технічне співробітництво.

Теми рефератів

1. Теоретичні концепції міжнародних економічних відносин.
2. Тенденції розвитку міграції робочої сили.
3. Вільна торгівля та протекціонізм. Україна в СОТ.
4. Міжнародна організація праці та її роль у регулюванні міграційних процесів.

Практичні завдання, вправи, ситуації

№1

Визначити, вірно чи невірно кожне з наступних тверджень та пояснити відповідь:

1. Фритредерство поміж іншого припускає наявність жорсткого регулювання зовнішньоторговельних операцій.
2. Експортне мито збільшує можливості країни експортувати.
3. Ознакою нерозвиненості економіки, серед іншого, є сировинна орієнтація експорту.
4. Конвертованість це здатність національної валюти вільно обмінюватись на іноземну.

Тестові завдання

1. Основними видами міжнародної торгівлі є:

- 1) традиційна;
- 2) зустрічна;
- 3) політика вільної торгівлі;
- 4) протекціонізм.

2. Рисами міжнародної міграції капіталів є:

- 1) підвищення ролі держави у вивозі капіталу;
- 2) посилення міграції приватного капіталу між промислово розвинутими країнами;
- 3) збільшення частки прямих інвестицій;
- 4) активна участь країни у світовій торгівлі.

3. Що таке МВФ?

- 1) міжнародний банк;
- 2) багатостороння неурядова фінансово-кредитна установа, яка об'єднує 4 фінансові установи;
- 3) наднаціональна кредитно-фінансова установа ООН;
- 4) фінансова корпорація, створена для фінансування приватного підприємництва.

4. До форм економічних відносин не належить:

- 1) міжнародна торгівля;
- 2) міжнародний рух капіталу;
- 3) міжнародна трудова міграція;
- 4) свобода слова;

5. Прихильники протекціонізму стверджують, що введення торговельних бар'єрів (мит, квот) приводить до:

- 1) скорочення зайнятості в галузях національної економіки;
- 2) руйнування внутрішніх монополій;
- 3) ослаблення обороноздатності країни;
- 4) захисту галузей національної економіки.

6. Політика вільної торгівлі означає:

- 1) процес міжнародного обміну, заснований на принципі порівняльних переваг;
- 2) приєднання до системи плаваючих валютних курсів;
- 3) установлення бар'єрів на шляху вільної торгівлі;
- 4) введення в країні золотого стандарту.

Питання для самоперевірки

1. У чому полягають особливості дії економічних законів у світовому господарстві?
2. Як ви вважаєте, які основні причини міжнародної міграції робочої сили в сучасних умовах?
3. Яких заходів повинна вжити країна в умовах падіння курсу національної валюти?
4. Які причини зумовили відхід від "золотого стандарту"?

Тема 17. Економічні аспекти глобальних проблем

Питання для обговорення

1. Природа сучасних глобальних проблем.
2. Класифікація глобальних проблем.
3. Основні шляхи розв'язання глобальних проблем.
4. Міжнародне співробітництво у вирішенні загальнолюдських проблем.

Рекомендована література: [3,7,18]

Поняття і категорії: глобалістика, глобальні проблеми, демілітаризація економіки, екологія, конверсія, нове політичне мислення, збереження миру.

Теми рефератів

1. Демографічні проблеми світу і шляхи їх вирішення.
2. Освоєння світового океану і Космосу.

Практичні завдання, вправи, ситуації

№1

Пояснити твердження: майбутнє “Місце під сонцем” кожної країни буде визначатися не за її бажанням і не за розмірами території, числом мешканців, або потужностями з виробництва чавуну і цементу, а співвідношенням інтелектуальної могутності, творчим потенціалом суспільних систем.

№2

Прокоментувати вислів: “Найсерйознішою перешкодою на шляху економічного розвитку країн, що розвиваються, є нестача інвестиційних ресурсів”.

№3

Визначити, вірне чи невірне кожне з наступних тверджень та пояснити відповідь:

1. До числа глобальних проблем відносяться посилення нерівномірності світового економічного розвитку, ріст соціальної диференціації країн, бідність.
2. Країни з високим рівнем ВВП в розрахунку на душу населення можуть не відноситися до індустріально розвинутих.

Тестові завдання

1. Глобальні проблеми характеризуються:

- 1) спільністю і взаємозалежністю політичних, соціальних, економічних, науково-технічних та інших аспектів розвитку окремих країн;
- 2) інтернаціоналізацію виробничих процесів, які вимагають значних фінансових і матеріальних ресурсів;
- 3) зв'язками та відносинами між державами та соціальними системами, суспільством у загальнопланетарному масштабі, які зачіпають життєві інтереси народів усіх країн і можуть бути розв'язані шляхом їх взаємодії;
- 4) всі відповіді правильні.

2. Критерії, за якими проблеми відносять до глобальних:

- 1) їх вплив на політичний, соціальний, та економічний розвиток України має визначальний характер;
- 2) вони мають загальносвітовий характер, тобто стосуються інтересів усіх або значної групи держав;
- 3) нерозв'язання їх викликає загрозу людству, регрес в умовах життя людей, у розвитку продуктивних сил;
- 4) вони вимагають невідкладних скоординованих дій світового співтовариства.

3. Яка з проблем належать до глобальних:

- 1) проблема збереження миру;
- 2) проблема переходу колишніх країн СРСР до ринкових відносин;
- 3) проблема вступу України в Європейську співдружність;
- 4) проблема зайнятості населення.

4. Яка з проблем не належать до глобальних:

- 1) проблема сім'ї і шлюбу;
- 2) екологічна проблема;
- 3) проблема забезпечення людства продовольством, сировиною та енергією;
- 4) проблема економічного відставання країни.

5. Сферами дії глобальних проблем є:

- 1) суспільні взаємовідносини;
- 2) взаємовідносини між людьми;
- 3) розвиток науки;
- 4) розвиток людини.

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає суть глобальних проблем людства?
2. Назвіть сфери людської життєдіяльності, в яких виникли глобальні проблеми.
3. Назвіть найважливіші шляхи вирішення продовольчої проблеми.
4. Дайте характеристику основних наслідків мілітаризації економіки.
5. Чому при вирішенні глобальних проблем необхідне міжнародне співробітництво?

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ З ДИСЦИПЛІНИ

1. Зародження, основні етапи і напрями розвитку економічної теорії.
2. Предмет і функції економічної теорії. Економічна теорія та економічна політика.
3. Методи дослідження економічних процесів та явищ.
4. Виникнення і розвиток економічної думки в Україні.
5. Економічні закони і категорії, їх класифікація.
6. Економічні відносини та їх види.
7. Поняття економічної системи.
8. Типи та основні моделі економічних систем.
9. Проблеми переходу від адміністративно-командної до соціально-орієнтованої ринкової економіки.
10. Сутність і критерії науково-технічного прогресу.
11. Рушійні сили і фактори економічного прогресу.
12. Людина - вирішальний фактор соціально-економічного прогресу.
13. Суть, основні риси і суперечності науково-технічної революції (НТР).
14. Натуральне виробництво, його суть.
15. Товарне виробництво: умови виникнення, розвиток і форми.
16. Товар і його властивості. Класифікація товарів.
17. Виникнення, суть і функції грошей.
18. Попит і пропозиція грошей. Закони грошового обігу.
19. Ринкова економіка – як система ринків. Умови функціонування ринкової економіки.
20. Суть, структура і функції ринку.
21. Інфраструктура ринку та її основні елементи.
22. Проблеми формування ринкової економіки в Україні.
23. Економічний механізм ринкового саморегулювання.
24. Економічна природа попиту та пропозиції. Закон попиту та закон пропозиції. Еластичність попиту та пропозиції.
25. Суть і значення конкуренції в розвитку економіки.
26. Конкуренція і монополія та їх взаємозв'язок.
27. Форми та методи конкурентної боротьби.
28. Причини виникнення і сутність монополій. Антимонопольна діяльність держави.
29. Суть, структура і функції цін в ринковій економіці.
30. Суть макроекономіки. Цілі та інструменти макроекономіки.
31. Національний дохід, його створення, розподіл та перерозподіл.
32. Економічна роль і функції держави в ринковій економіці.
33. Форми і методи державного регулювання економіки.
34. Податкова система.
35. Види податків. Крива Лаффера.
36. Національні особливості державного регулювання економіки.
37. Економічна рівновага і циклічність. Види і форми циклів.
38. Економічні кризи. Зовнішні та внутрішні фактори циклічного розвитку економіки.
39. Суть, причини і типи інфляції.
40. Безробіття та його причини.
41. Типи безробіття.
42. Вимірювання і природний рівень безробіття. Закон Оукена.
43. Взаємозв'язок інфляції і безробіття. Крива Філіпса.
44. Політика держави в галузі зайнятості і безробіття.
45. Суть, функції і роль фінансів у ринковій економіці.
46. Державний бюджет та його функції. Джерела формування державного бюджету.
47. Суть і основні види банків, їх функції.
48. Кредитна система, її суть. Види кредиту та принципи кредитування.
49. Становлення і розвиток фінансово-кредитного механізму в Україні.

50. Грошова система в ринковій економіці.
51. Суть, види, принципи здійснення підприємницької діяльності.
52. Суть і види підприємств в ринковій економіці. Організаційно-правові форми підприємств.
53. Роль підприємництва у формуванні ринкової економіки України.
54. Малі підприємства, їх суть, переваги і недоліки.
55. Підприємництво в сільському господарстві.
56. Капітал як матеріальна основа підприємницької діяльності. Соціально-економічний зміст капіталу.
57. Кругообіг ресурсів, продуктів і доходів.
58. Витрати виробництва: сутність та види.
59. Собівартість продукції та її структура.
60. Ринок праці, його сутність, функції та регулювання.
61. Робоча сила як товар, її ціна і вартість.
62. Основи теорії і практики сучасного менеджменту.
63. Суть менеджменту, його функції.
64. Основні форми і методи управління підприємством.
65. Суть і значення маркетингу в підприємницькій діяльності.
66. Доходи населення і джерела їх формування в ринковій економіці.
67. Заробітна плата - основна форма доходів населення, її форми та функції.
68. Соціальний захист населення.
69. Сутність аграрних відносин, їх специфіка і місце в економічній системі.
70. Організація агробізнесу. Агропромислова інтеграція та її типи.
71. Сучасні форми господарювання в сільському господарстві.
72. Економічна рента. Особливості рентних відносин в Україні.
73. Прибуток як економічна категорія.
74. Сутність економічного суверенітету.
75. Структура економічного суверенітету України і шляхи його досягнення.
76. Суть і структура світового господарства.
77. Сучасні форми міжнародних економічних відносин.
78. Економічна інтеграція та види інтеграційних об'єднань.
79. Міжнародна торгівля в системі міжнародних економічних відносин.
80. Міжнародних рух капіталу в системі міжнародних економічних відносин.
81. Міжнародна міграція робочої сили.
82. Індустріально розвинуті та економічно відсталі країни в світовому господарстві.
83. Економіка країн з перехідною економікою та проблеми її розвитку.
84. Проблеми інтеграції України в світове господарство.
85. Причини виникнення і сутність глобальних проблем.
86. Міжнародне співробітництво у розв'язанні глобальних проблем.
87. Економічна єдність світу і глобальні проблеми світового господарства.

ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ РЕФЕРАТУ З ДИСЦИПЛІНИ

Написання і захист реферату є важливою формою самостійної навчальної діяльності студентів. Написання реферату сприяє поглибленому вивченню навчальної дисципліни, подальшій систематизації, розширенню і закріпленню отриманих знань. Виконання студентом реферату покликане:

- поглибити, систематизувати і закріпити теоретичні знання з дисципліни;
- відпрацювати навички самостійної роботи з елементами творчого пошуку, ініціативності;
- виробити вміння узагальнювати теоретичні матеріали, аналізувати практичну інформацію, працювати зі спеціальною літературою, довідковими виданнями тощо;
- використовувати сучасні методи наукового дослідження в процесі вивчення економічних процесів;
- аналізувати конкретні економічні факти функціонування національних економічних систем і робити наукові узагальнення та висновки.

Реферат повинен бути логічно побудований і мати характер цілісного і завершеного самостійного дослідження.

Етапи виконання реферату:

1. вибір теми;
2. підготовка до написання реферату;
3. складання плану;
4. формування тексту реферату;
5. оформлення роботи;
6. подання роботи керівнику для перевірки.

Реферат складається з таких частин: вступ, основна частина, висновки.

Вступ. У вступі студент обґрунтовує актуальність вибраної теми, дає характеристику сучасного стану досліджуваної проблеми та характеристику стану об'єкта дослідження. Визначається мета реферату та завдання, які необхідно вирішити при його написанні. У вступі також звертається увага на рівень розробленої теми у вітчизняній та закордонній літературі, доцільно провести короткий огляд основних публікацій авторів з досліджуваної проблеми. Обсяг вступу –1-2 сторінки.

Основна частина роботи. Основна частина присвячується теоретико-методологічним аспектам досліджуваної теми та поділяється на 2-3 параграфи. Тут розглядаються загальні теоретичні підходи до теми з використанням сучасних літературних джерел з досліджуваної проблеми (монографії, наукові статті, матеріали конференцій, Інтернет-ресурси тощо). Рекомендований обсяг основної частини реферату –7-10 сторінок.

Висновки. Висновки показують, якою мірою вирішено завдання і досягнуто мету дослідження, сформульованої у вступі. Результатами висновків є чіткі конкретні узагальнення матеріалу дослідження. Обсяг висновків –1-2 сторінки.

Мова реферату – державна, стиль – науковий, чіткий, без орфографічних і синтаксичних помилок; послідовність – логічна. Пряме переписування у роботі матеріалів з літературних джерел неприпустиме, крім цитат, що подаються у лапках відповідно до тексту оригіналу.

Набір тексту здійснюється на комп'ютері через 1,5 міжрядкових інтервали (29–30 рядків на сторінці), друк – на принтері з одного боку аркуша білого паперу формату А4

(210×297 мм) з використанням шрифтів текстового редактора Word Times New Roman. Висота шрифту – 14 мм. Поля: ліве – не менше 25 мм, праве – не менше 10 мм, верхнє і нижнє – не менше 20 мм. Шрифт друку повинен бути чітким, чорного кольору середньої жирності, щільність тексту – однаковою.

Матеріал реферату слід брошурувати у такій послідовності:

- **титульний аркуш** (містить повну назву міністерства, найменування вищого навчального закладу, кафедри; прізвище, ім'я та по батькові й інші відомості про автора; тему реферату; прізвище, вчене звання (посаду) наукового керівника; місто і рік виконання);
- **зміст** (містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів роботи);
- **вступ**;
- **основна частина**;
- **висновки**;
- **список використаних джерел**.

Викладення тексту розділів, а також вступу та висновків слід починати з нової сторінки. Параграфи позначають порядковими номерами арабськими цифрами (1, 2, 3).

Нумерація. Сторінки роботи нумеруються арабськими цифрами (без знака №) у правому верхньому куті аркуша. Першою сторінкою роботи є титульна сторінка, яка включається до загальної нумерації сторінок і на якій номер сторінки не ставиться.

Оформлення допоміжних матеріалів. Допоміжними матеріалами є: *ілюстрації* (схеми, діаграми, рисунки тощо), *таблиці*, *формули і додатки*.

Ілюстрації мають доповнювати текст роботи, поглиблювати розкриття її суті і тому в тексті на кожен з них повинно бути посилання з коментарем.

Ілюстрації позначають словом «Рис.» і нумерують послідовно в межах розділу. Номер ілюстрації має складатися з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка: наприклад, «Рис. 1.2» (другий рисунок першого розділу). Номер ілюстрації та її назва розміщуються послідовно під ілюстрацією по центру.

Ілюстрації (схеми, графіки тощо) і таблиці слід подавати в роботі безпосередньо після тексту, де їх згадано вперше або на наступній сторінці.

Цифровий матеріал, як правило, подається у вигляді *таблиць*. Таблицю слід розташовувати безпосередньо після тексту, у якому вона згадується вперше, або на наступній сторінці, таким чином, щоб її можна було читати без повороту тексту або з поворотом за годинниковою стрілкою. На всі таблиці мають бути посилання в тексті. При цьому слово «таблиця» пишуть скорочено, наприклад «... у табл. 1.1».

Таблиці нумерують послідовно у межах розділу. У правому верхньому куті розміщують напис «Таблиця» із зазначенням її номера, який складається з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка: наприклад, «Таблиця 2.1» (перша таблиця другого розділу). Якщо таблиця переноситься на іншу сторінку, то над подальшими частинами пишеться, наприклад, «Продовження табл. 2.1».

Назву таблиці друкують жирним шрифтом малими літерами (крім першої великої) і розміщують над таблицею по центру.

Формули у роботі нумеруються у межах розділу. Номер формули складається з номера розділу і порядкового номера формули в розділі, між якими ставиться крапка.

Номери формул пишуть біля правого поля сторінки на рівні відповідної формули в круглих дужках, наприклад: «(1.1)» (перша формула першого розділу).

Оформлення посилань. Під час роботи з різними джерелами науковий етикет вимагає точно відтворювати цитований текст, оскільки найменше скорочення може спотворити зміст, викладений автором. Посилання в тексті роботи на джерела інформації слід зазначити порядковим номером за списком джерел у квадратних дужках з визначенням конкретних сторінок, наприклад: «... у працях [25, с. 3 – 37]....».

Наприкінці роботи наводиться **список використаних джерел**. До цього списку включаються публікації вітчизняних і зарубіжних авторів, на які є посилання в роботі. Всі джерела вказуються мовою видання. Джерела в списку використаних джерел слід розміщувати в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків. Відомості про включені до списку джерела слід подавати згідно з вимогами державного стандарту з обов'язковим наведенням назв праць.

Список використаних джерел має містити усі використані джерела інформації, які розміщуються у такій послідовності:

- 1) Закони України (абетковий порядок);
- 2) Укази Президента України, постанови Уряду, Кабінету Міністрів України (за абеткою);
- 3) директивні матеріали міністерств (за абеткою);
- 4) монографії, брошури, підручники (абетковий порядок);
- 5) статті з журналів (абетковий порядок);
- 6) інструктивні, нормативні та інші матеріали, що використовуються підприємством (абетковий порядок);
- 7) іншомовні джерела.

Для інформаційних матеріалів джерел Інтернет – обов'язкове посилання на відповідну Web-адресу.

Обов'язковим етапом роботи над рефератом є його захист, що передбачає виступ перед аудиторією з основними положеннями роботи. Захист реферату включає:

1. Коротке повідомлення про актуальність теми реферату, визначення мети і завдання роботи, отримані результати, висновки і пропозиції.

2. Відповіді студента на запитання викладача й однокурсників.

3. Відгук наукового керівника-консультанта про написаний реферат (самостійність, своєчасність, відповідність змісту темі, повнота її розкриття, дотримання вимог щодо оформлення тощо).

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Абсолютна рента - форма земельної ренти, яку сплачують власникові за будь-яку ділянку землі, незалежно від її родючості й місцезонашування.

Аграрно-промисловий комплекс (АПК) - сукупність галузей народного господарства, зайнятих виробництвом, переробкою, зберіганням і доставкою до споживача сільськогосподарської продукції.

Акціонерне товариство - господарське товариство, статутний капітал якого поділено на певну кількість акцій однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями. Акціонерні товариства за типом поділяються на публічні акціонерні товариства та приватні акціонерні товариства

Акція - цінний папір, який засвідчує факт внесення коштів у статутний фонд акціонерного товариства фізичною чи юридичною особою і підтверджує членство в даному товаристві.

Амортизація - поступове зношування основних фондів (обладнання, приміщень, будівель) і перенесення цієї частини їх вартості на собівартість виготовленої за їх участю продукції, наданих послуг з метою нагромадження коштів на поновлення основних фондів (для наступного інвестування заміни обладнання, устаткування замість зношених основних фондів).

Антимонополярна діяльність - комплекс заходів, які спрямовані на обмеження діяльності монополій, а також створення відповідного законодавства.

Антициклічне регулювання економіки - свідомі й цілеспрямовані дії держави, а частково могутніх корпорацій і наднаціональних органів, на промисловий цикл з метою зменшення глибини циклічних криз, стабілізації господарської кон'юнктури і підвищення темпів економічного зростання.

Біржа робочої сили (праці) - установа, яка здійснює посередницькі функції між найманими працівниками і підприємцями, збирає і надає інформацію про наявність вакансій, сприяє підготовці й перепідготовці кадрів, створенню робочих місць, швидкому переміщенню робочої сили, забезпеченню ефективності зайнятості працездатного населення.

Банк - фінансове підприємство, яке виконує комплекс базових функцій (акумулює грошові кошти та інші цінності, надає кредити, випускає в обіг гроші та цінні папери, здійснює грошові розрахунки та інші функції) з метою отримання прибутку.

Банківська система - сукупність різних видів банків та банківських об'єднань у їх взаємозв'язку та взаємодії, цілісність якої забезпечує регулювання центрального банку.

Банківський кредит - кошти, які надають кредитні установи (насамперед, банки) фізичним і юридичним особам у тимчасове користування з метою привласнення прибутку у формі відсотка.

Безробіття - соціально-економічне явище, за якого частина працездатного населення не може знайти роботу, стає відносно надлишковою, поповнюючи резервну армію праці.

Валовий дохід - обчислений у грошовому виразі сумарний річний дохід підприємства, фірми, одержаний у результаті виробництва і продажу продукції, товарів, послуг. Валовий дохід визначається як різниця між грошовим вибором від продажу товару й матеріальними затратами на його виробництво.

Валовий прибуток - сума грошових надходжень підприємства, одержана внаслідок його виробничо-господарської діяльності мінус (вирахування) усі витрати. Обчислюють як різницю між надходженням від реалізації товарів і послуг та затратами на їх виробництво й реалізацію.

Відрядна (поштучна) заробітна плата - оплата вартості й ціни товару робоча сила залежно від розмірів виробітку за одиницю часу.

Відкрита монополія - це економічне явище, при якому фірма на деякий період стає єдиним постачальником продукту, не володіючи при цьому ніяким спеціальним захистом від конкуренції.

Валовий внутрішній продукт - сукупність вартостей усіх товарів і послуг (або доданих вартостей), створених всіма виробниками і резидентами.

Валютний ринок - система міжнародних валютних відносин з приводу організації та купівлі-продажу національних й іноземних валют для забезпечення міжнародних платежів.

Вартість - уречевлена в товарах та послугах суспільно необхідна праця й економічні відносини між товаровиробниками, що зумовлені суспільним поділом праці, обміном товарами й послугами.

Вивезення капіталу - система економічних відносин, що виникає у процесі вивезення за кордон ТНК, державами та міжнародними фінансово-кредитними організаціями вартості у грошовій або товарній формі з метою виробництва і привласнення монополю високих прибутків, отримання інших переваг.

Виробничі відносини - суспільна форма розвитку продуктивних сил, змістом якої є відносини (зв'язки) між людьми у процесі виробництва, обміну, розподілу та споживання матеріальних і духовних благ.

Витрати виробництва - витрати живої та уречевленої праці на виробництво продукції.

Відкрита економіка - економіка країни, яка, виходячи з національних інтересів, відкриває свої кордони для ввезення капіталу, імпорту товарів і послуг з інших країн, а з посиленням конкурентоздатності власної продукції вільно експортує свої товари і послуги, здійснює вивезення капіталу й міграцію робочої сили.

Вільна конкуренція - конкуренція, для якої характерні велика кількість конкурентів-виробників і конкурентів-покупців, вільний доступ товаровиробників до будь-якого виду діяльності.

Власність економічна - виробничі відносини між людьми з приводу привласнення засобів виробництва, робочої сили, предметів споживання, послуг тощо в усіх сферах суспільного відтворення.

Внутрігалузєва конкуренція - боротьба між товаровиробниками, які діють в одній галузі народного господарства.

Глобальні проблеми - комплекс зв'язків і відносин між державами та соціальними системами, суспільством і природою у загальнопланетарному масштабі, які зачіпають життєві інтереси народів усіх країн і можуть бути подолані їх спільними зусиллями.

Господарський механізм - система управління народним господарством за допомогою основних форм, методів і важелів використання економічних законів, розв'язання суперечностей суспільного способу виробництва, реалізації власності, а також всебічного розвитку людини і узгодження економічних інтересів основних класів, соціальних груп.

Гроші - специфічний товар, який виконує роль загального еквівалента, завдяки чому в ньому виражається вартість усіх інших товарів і встановлюються економічні відносини між суб'єктами господарської діяльності.

Грошова система -- форма організації грошового обігу, що історично сформувалася у країні й закріплена в національному законодавстві.

Девальвація - зниження обмінного курсу (ціни) грошової одиниці однієї країни до грошової одиниці іншої.

Демографічна політика держави - комплекс заходів державного регулювання процесу народжуваності населення, зокрема обмеження або стимулювання його зростання.

Депресія - застій у розвитку народного господарства, в межах якого відбуваються поступове відновлення перерваних кризою зв'язків, переливання капіталу в перспективніші галузі, починається масове оновлення основного капіталу.

Державні витрати - відносини економічної власності (привласнення) між державою й юридичними та фізичними особами в процесі розподілу, споживання і використання частини національного доходу.

Державні доходи - виражені у грошовій формі відносини економічної власності (привласнення) між державою та юридичними й фізичними особами в процесі вилучення державою частини необхідного та додаткового продукту.

Державне регулювання економіки - комплекс форм та засобів централізованого впливу на розвиток економічних об'єктів і процесів для стабілізації економічної системи та її розширеного відтворення.

Державний бюджет - відносини економічної власності між державою, з одного боку, фізичними та юридичними особами - з іншого, з приводу вилучення (привласнення) в останніх частини необхідного та додаткового доходу й розподілу його відповідно до функцій держави.

Дефляція – протилежний інфляції процес зменшення кількості паперових грошей в обігу шляхом вилучення з обігу надлишкової грошової маси, здійснений з метою зниження темпів інфляції.

Диференціальна земельна рента - дохід землевласників або орендарів, отриманий за рахунок використання середніх і кращих за родючістю та місцерозташуванням земель і застосування найманої праці.

Економіка - наука про економічні відносини між людьми в процесі праці, безпосереднього виробництва товарів і послуг, а також у сфері їх обміну, розподілу та споживання.

Економічні інтереси - усвідомлені економічні потреби окремих людей, соціальних верств, груп та класів, які виявляються у поставлених цілях, конкретних завданнях та діях щодо їх досягнення.

Економічні потреби - ідеальний внутрішній мотив людини, що спонукає її до економічної діяльності для забезпечення власного добробуту та добробуту членів родини.

Економічна ефективність - досягнення найвищих результатів за найменших витрат живої та уречевленої праці.

Економічна категорія - теоретичне вираження, мислена форма економічних, передусім виробничих, відносин у взаємодії з розвитком продуктивних сил, економічних явищ і процесів, які реально існують.

Економічна система - сукупність усіх видів економічної діяльності та економічних відносин між людьми у процесі їх взаємодії, спрямованих на виробництво, обмін, розподіл і споживання товарів і послуг, а також на регулювання такої діяльності відповідно до мети суспільства.

Економічна теорія - наука, що вивчає закони розвитку економічних систем і передусім економічних відносин, які виникають з приводу виробництва і привласнення товарів і послуг в усіх сферах суспільного відтворення, а також ті аспекти еволюції національної свідомості, духу народу, його культури, психології, моралі та ін., що впливають на прогрес економіки.

Економічний прогрес - поступальний розвиток усієї економічної системи, кожного її елемента і підсистеми, на основі якого відбувається соціальний прогрес.

Економічний суверенітет України - власність українського народу на своє національне багатство, на основі якої уповноважені ним органи влади самостійно здійснюють регулювання економіки та зовнішньоекономічної діяльності в інтересах всього населення.

Економічна суперечність - суттєве, закономірне відношення і взаємодія між протилежними сторонами економічного явища чи процесу, внаслідок якої вона (суперечність) є їх рушійною силою розвитку, а в гносеологічному (пізнавальному) аспекті — основою пізнання сутності економічних законів та категорій.

Економічна теорія (економікс) - наука, що досліджує дії людей у процесі вибору рідкісних ресурсів для виробництва, обміну, розподілу та споживання різних товарів.

Економічне зростання - процес кількісно-якісних зрушень у межах технологічного способу виробництва, зумовлених відповідними суперечностями та чинниками, який виражається у збільшенні обсягів суспільного виробництва, сукупного суспільного продукту.

Економічний закон - внутрішньо необхідні, сталі й істотні зв'язки між протилежними сторонами, властивостями явищ, процесів, підсистем і елементів цілісної економічної системи.

Еластичність - міра чутливості попиту і пропозиції до зміни факторів, які їх визначають, насамперед до зміни вартості товарів.

Ефективність суспільного виробництва - найважливіша узагальнююча характеристика результативності суспільного виробництва, яка відображає відношення величини створених товарів і наданих послуг до сукупних витрат суспільної праці.

Ефективна зайнятість - зайнятість, що здійснюється відповідно до вимог основного економічного закону, інтенсивного типу відтворення та критеріїв економічної доцільності й соціальної результативності, зорієнтована на скорочення ручної, непрестижної, важкої праці.

Зайнятість - система соціально-економічних відносин між людьми, що виникає в процесі їх діяльності, зорієнтованої на задоволення своїх потреб, а також при забезпеченні працездатного населення робочими місцями та здійсненні розширеного відтворення робочої сили.

Закон інтернаціоналізації виробництва - закон, який виражає внутрішньо необхідні, сталі й суттєві зв'язки між процесом переростання виробництвом меж національних країн, з одного боку, і поступовим формуванням механізму поєднання особистісних і речових факторів виробництва, взаємодії людини з природою, відтворення самої людини на інтернаціональному рівні - з іншого.

Закон Вальраса - закон, згідно з яким сукупна сума попиту в народному господарстві за вартістю завжди дорівнює сумі пропозиції (поняття рівноваги й вартості збігаються).

Закон вартості - загальний економічний закон (діє у деяких суспільних способах виробництва), який виражає внутрішньо необхідні, суттєві й сталі зв'язки між суспільно необхідною працею (витраченою на виробництво товару з урахуванням умов її відтворення) і цінами товарів за умов відносної відповідності попиту та пропозиції.

Закон зростання потреб - закон, який виражає внутрішньо необхідні, сталі й суттєві зв'язки між розвитком продуктивних сил, суспільним виробництвом, з одного боку, і досягнутим рівнем задоволення потреб (або особистим споживанням), а також зростанням потреб суспільства, їх кількісно-якісним зростанням і вдосконаленням - з іншого.

Закон конкуренції - об'єктивний економічний закон, що виражає внутрішньо необхідні, сталі й суттєві зв'язки між відособленими товаровиробниками (у їх суперництві й боротьбі за найвищу результативність виробництва), з одного боку, і споживачами їх продукції - з іншого, внаслідок чого підприємці змушені знижувати витрати виробництва, поліпшувати якість товарів і послуг тощо.

Закон Оукена - при підвищенні фактичного рівня безробіття над природним на 1% недовироблення ВВП дорівнює 2,5 %.

Закон попиту - за незмінюваності всіх інших параметрів зниження ціни зумовлює відповідне зростання величини попиту, і навпаки.

Закон пропозиції - закон, що виражає прямо пропорційну залежність між ціною товару і тією його кількістю, яка може бути запропонована для продажу (за рівності всіх інших умов).

Закон циклічного розвитку - закон, який виражає внутрішньо необхідні, сталі й суттєві зв'язки між періодичним оновленням елементів технологічного способу виробництва в межах різних типів циклічних коливань та відповідними структурними змінами інших елементів економічної системи (відносин економічної власності, господарського механізму) і відновленням через певний час на цій основі макроекономічної рівноваги.

Закони грошового обігу - закони, що виражають внутрішньо необхідні, сталі і суттєві зв'язки між кількістю необхідних для обігу грошей і швидкістю їх обігу; цінами товарів, що підлягають реалізації, і вартістю грошей.

Закон зростаючих альтернативних витрат виробництва - чим більше іншого продукту ми хочемо зробити, тим від більшої кількості першого продукту варто відмовитися. Цей закон розуміється абсолютною непридатністю ресурсів для виробництва іншого продукту.

Заощадження - відкладений попит, або частина доходу, що залишається у розпорядженні власника, за винятком витрат на особисте споживання.

Заробітна плата - грошове вираження вартості й ціни товару робоча сила та частково результативності функціонування робочої сили.

Засоби праці - створена за законами природи річ або комплекс речей, якими людина діє на предмети праці.

Земельна рента - економічна форма реалізації власності на землю у вигляді доходу, який створюється найманими працівниками, але привласнюється власником землі за її здачу в оренду.

Змішана економіка - модель соціально-економічного розвитку, що передбачає оптимальне поєднання приватної, колективної і державної форм власності, плану і ринку, проведення інституційно-соціальних реформ та національного економічного планування з метою побудови прогресивнішого ладу.

Інвестиції - вкладення у розвиток відносин економічної власності на основі вдосконалення продуктивних сил.

Інституціоналізм - один із напрямів західної економічної думки, який основне значення надає аналізу ролі інститутів у прийнятті економічних рішень та в економічній діяльності, їх спрямованості й ефективності.

Інтенсивність праці - витрати праці за одиницю робочого часу.

Інтернаціоналізація виробництва - економічна форма розвитку міжнародного поділу праці та міжнародного усупільнення виробництва.

Інфляція - знецінення грошей, зниження їх купівельної спроможності, що виявляється у зростанні цін.

Інфляція витрат - форма інфляції, яка виникає внаслідок зростання витрат виробництва, які переносяться на ціни товарів, що виготовляються, і оплачуються споживачами або входять у витрати іншого підприємства і спричиняють зростання цін на інші товари.

Інфляція попиту - форма інфляції, що виникає за зростання попиту за рахунок додаткової емісії грошей при повній завантаженості виробничих потужностей і повній зайнятості (цей вид інфляції є емісійним).

Інформаційне суспільство - найрозвинутіша епоха людської цивілізації, що настає внаслідок інформаційної революції та базується на інформаційній технології, автоматизації та роботизації всіх сфер і галузей економіки й управління, єдиній найновішій інтегрованій системі зв'язку, що якісно змінює зміст праці, надає кожній особі (що закріплюється законодавчими актами) будь-яку інформацію і знання.

Капітал - 1. Економічна категорія, що виражає суспільно-виробничі відносини. 2. Вартість, яка внаслідок обороту та ефективного використання приносить додаткову вартість, прибуток (додатковий капітал). 3. Все, що має здатність приносити дохід, або ресурси, створені людьми для виробництва товарів та послуг і вкладені у бізнесову справу, діло. 4. Діюче джерело доходу у вигляді засобів виробництва (фізичний капітал).

Капіталізація доходів - визначення ціни певного об'єкта купівлі-продажу на основі доходу, який приносить цей об'єкт.

Кейнсіанство - один з напрямів сучасної макроекономічної теорії, представники якого вважають за необхідне активне державне регулювання економіки, здійснюють комплексний аналіз опосередкованого впливу держави на розвиток макроекономічних процесів.

Комерційний кредит - кошти, які підприємства (фірми, компанії) надають іншим підприємствам у формі продажу товару з відстрочкою платежу й оформляють векселем з метою отримання позичкового відсотка.

Комунальна власність - форма колективної власності, за якої засоби виробництва, результати виробництва та праці привласнюються територіальними колективами (громадами).

Конверсія - перехід від процесу мілітаризації економіки до економіки роззброєння, переведення військового виробництва на випуск продукції, призначеної для мирного використання.

Конкретна праця - суспільна праця, що витрачається в особливо доцільній формі з використанням певних засобів і предметів праці з певною метою і створює специфічну споживчу вартість.

Конкуренція - боротьба між товаровиробниками за найвигідніші умови виробництва і збуту товарів та послуг, за привласнення найбільших прибутків.

Концентрація виробництва - зосередження засобів виробництва, працівників і обсягів виробництва на великих підприємствах.

Кооперація праці - форма організації праці, виконання робіт, за якої значна кількість людей планомірно і спільно бере участь в одному або різних пов'язаних між собою трудових процесах.

Кредит - форма руху позичкового капіталу, що виражає відносини економічної власності між кредиторами й позичальниками і забезпечує перетворення грошового капіталу на позичковий.

Кредитні гроші - найрозвинутіша форма грошей, яка є знаком (символом) вартості, виконує роль загального еквівалента, забезпечує рух позичкового капіталу та еволюцію кредитних відносин.

Кредитна система (з погляду економічної форми) - сукупність кредитних відносин економічної власності, форм кредиту та методів кредитування.

Криза - головна фаза економічного циклу, що супроводжується різким скороченням обсягів виробництва, зростанням безробіття тощо і продовжується до встановлення відносної ринкової рівноваги.

Критерії економічного прогресу - ознаки, показники, на основі яких обґрунтовується оцінка сутності, у тому числі якості, поступального розвитку економічної системи і головної продуктивної сили - людини.

Крива Лаффера – крива, що відображає зв'язок між податками та обсягом податкових надходжень, виявляє податкову ставку, за якої податкові надходження досягають максимуму.

Кругообіг капіталу - безперервний рух капіталу, в якому він послідовно перетворюється з однієї форми на іншу і робить повний кругообіг з природою.

Лібералізм - сукупність поглядів, основним змістом яких є заперечення необхідності втручання держави в економічне життя й розуміння механізму самоорганізованого ринку як єдиного ефективного регулятора господарських процесів.

Лібералізація економіки - перехід до приватної капіталістичної власності та заснованого на ній ринкового механізму саморегулювання як основної підсистеми господарського механізму.

Міжгалузєва конкуренція - конкуренція між товаровиробниками, які діють у різних галузях народного господарства.

Міжнародна міграція робочої сили - процес переміщення працездатного населення у межах світового господарства в пошуках роботи, кращих умов життя та ін., а також сукупність економічних відносин з приводу організації цього процесу та привласнення результатів праці мігрантів.

Міжнародні економічні відносини (МЕВ) - система техніко-економічних, організаційно-економічних і виробничих відносин (або економічної власності) між економічними суб'єктами різних країн з приводу організації руху товарів, робочої сили та інших об'єктів і привласнення отриманих при цьому результатів.

Мінова вартість - властивість товару обмінюватися; пропорція, в якій один товар обмінюється на інші.

Маркетинг - системне вивчення ринку і потреб споживачів, організація й управління на цій основі діяльністю фірми, компанії щодо розробки (конструювання) нових видів товарів, їх виробництва і збуту з метою отримання прибутку.

Менеджмент - цілеспрямований вплив власників підприємств (а також фірм і компаній) та менеджерів різних ланок на потреби й інтереси інших працівників для ефективної організації колективної праці з метою привласнення максимального прибутку.

Метод економічної теорії - шлях пізнання системи економічних відносин у їх взаємодії з розвитком продуктивних сил, мисленого відтворення у теорії діалектики, у системі економічних законів та категорій цієї взаємодії.

Механізм використання економічних законів - комплекс заходів, спрямованих на подолання антагоністичних форм розвитку суперечностей (які пронизують закони), формування науково обґрунтованої системи управління народним господарством передусім шляхом використання економічних, правових та адміністративних важелів.

Міжнародна торгівля - торгівля між країнами, яку формують ввезення (імпорт) та вивезення (експорт) товарів і послуг, що підпорядковуються дії відповідних законів.

Міжнародний кредит - кредит, наданий державою або кредитно-фінансовим інститутом однієї країни відповідним установам іншої на певний термін.

Монетаризм - економічна концепція, згідно з якою грошова маса в обігу відіграє визначальну роль у формуванні економічної кон'юнктури та встановленні причинно-наслідкових зв'язків між зміною кількості грошей і величиною валового національного продукту, а також у розвитку виробництва.

Монополія - окремі наймогутніші підприємства або об'єднання підприємств, які виготовляють переважну кількість певної продукції, внаслідок чого впливають на процес ціноутворення і привласнюють високі (монополні) прибутки.

Натуральне виробництво - виробництво, за якого продукти праці призначаються для задоволення власних потреб виробництва, для споживання всередині господарства, що їх виробило, а відносини між людьми базуються здебільшого на експлуатації.

Науково-технічний прогрес (НТП) - якісні (еволюційні) та істотні (революційні) зміни засобів і предметів праці, технологій та ін., тобто існуючої системи продуктивних сил, на основі досягнень науки та інформації, а також аналогічні зміни техніко-економічних відносин - відносин спеціалізації, кооперування, комбінування виробництва, його концентрації тощо.

Науково-технічна революція (НТР) - докорінні зміни у взаємодії людини і природи, а також у системі продуктивних сил та техніко-економічних відносин.

Національне багатство - сукупність створених і нагромаджених у країні працею всього суспільства матеріальних благ, рівня освіти, виробничого досвіду, майстерності, творчого обдарування населення, які призначені для розширеного відтворення і досягнення головної мети суспільства.

Національний ринок - сукупність окремих сегментних ринків у їх взаємодії та взаємозалежності в межах народного господарства.

Недосконала конкуренція - конкуренція між великими компаніями (всередині монополізованого сектору між членами групових монополій) і малими та середніми фірмами.

Неокласичний синтез - узагальнююча економічна концепція, в якій поєднуються раціональні теорії ціноутворення і розподілу доходів у межах неокласичного напрямку (зокрема, в межах концепції загальної економічної рівноваги) та зростання національного доходу в межах кейнсіанського напрямку економічної теорії.

Нецінова конкуренція - боротьба між товаровиробниками за споживача через впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво, що зумовлює поліпшення якості продукції, її асортименту.

Номінальна заробітна плата - грошова сума, яку отримує працівник за продаж капіталістові своєї робочої сили.

Оборот капіталу - постійно повторюваний кругооборот всього авансового капіталу.

Оборотні виробничі фонди (оборотний капітал) - частина продуктивного капіталу, яка повністю бере участь у процесі виробництва, витрачається за один виробничий цикл, а вартість її при цьому повністю переноситься на новостворений продукт і після реалізації продукції повертається до підприємця у грошовій формі.

Олігополістичний ринок - ринок, на якому кілька продавців певних товарів чи послуг можуть домовлятися між собою (письмово або усно) щодо поділу ринків збуту і впливати на рівень цін, тобто існує групова монополія.

Основні виробничі фонди (основний капітал) - частина продуктивного капіталу, яка повністю бере участь у процесі виробництва, але переносить свою вартість на новостворений продукт частинами, в міру свого зношування.

Піднесення - швидке зростання виробництва, яке супроводжується скороченням безробіття, розширенням обсягів кредиту та ін., внаслідок чого економіка виходить на рівень, який перевищує попередні рівні.

Підприємництво - самостійне організаційно-господарське новаторство на основі використання різних можливостей для випуску нових або старих товарів новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків збуту тощо для отримання прибутків та реалізації власної мети.

Підприємство - основна ланка народного господарства, самостійний суб'єкт, який забезпечує планомірне виробництво більшості товарів і послуг, здійснює науково-дослідницьку, комерційну діяльність з метою привласнення прибутку.

Паперові гроші - грошові знаки або символи повноцінних грошей, які наділені примусовим курсом і випускаються для витрат держави.

Пасивні операції - операції, змістом яких є отримання позички, що здійснюються з метою акумуляції коштів для наступного фінансування активних операцій.

Повна зайнятість - надання суспільством усьому працездатному населенню можливості займатися суспільно корисною працею, на основі якої здійснюється індивідуальне (у межах сім'ї),

колективне (за участю фірм, компаній) та суспільне (за участю держави) відтворення робочої сили і задоволення усіх потреб.

Податки - примусове вилучення (привласнення) державою частини необхідного та додаткового продукту з фізичних та юридичних осіб відповідно до прийнятих законів з метою виконання державних функцій.

Поділ праці - процес відокремлення різних видів людської діяльності, що виявляється у спеціалізації працівника на виготовленні одного продукту, окремих його деталей або на виконанні певної трудової операції.

Пожвавлення - зростання виробництва в обсягах, які були досягнуті перед кризою.

Політична економія - наука, яка вивчає виробничі відносини між людьми в процесі виробництва, обміну, розподілу і споживання різноманітних товарів та послуг.

Попит - платоспроможна потреба або сума грошей, яку покупці можуть і мають намір заплатити за необхідні для них товари і послуги.

Потреби - об'єктивна необхідність у чому-небудь для підтримки життєдіяльності і розвитку людини, колективу, суспільства, вони практично безмежні.

Посткейнсіанство - один з етапів еволюції кейнсіанства, представники якого розглядають теорію Кейнса лише як елемент нової системи економічних поглядів поряд з поглядами представників інституціонального напрямку (їхніх теорій ринку та ціноутворення), з деякими положеннями Маркса з проблем відтворення за капіталізмом.

Праця - цілеспрямована, усвідомлена діяльність людей, у процесі якої вони видозмінюють зовнішню природу, опосередковують, регулюють і контролюють обмін речовин між людиною і природою і водночас змінюють, вдосконалюють себе.

Предмет економічної теорії - система економічних відносин у процесі діалектичної взаємодії з розвитком продуктивних сил у всіх сферах суспільного відтворення, а також пізнання законів та закономірностей такої взаємодії, цілісність і взаємоорганізованість якої забезпечується сучасним господарським механізмом.

Предмет праці - речовина природи, на яку людина діє у процесі праці, піддаючи її обробці.

Прибуток (з якісного боку) - перетворена форма додаткового продукту й додаткової вартості, яка виражає відносини між власниками засобів виробництва і найманими працівниками з приводу його створення і привласнення.

Приватизація - перехід державної власності в руки окремої особи або сім'ї.

Приватне підприємство - вид підприємства, в якому суб'єктом є одна фізична особа, що несе повну відповідальність перед кредиторами і самостійно управляє всіма стадіями виробничої та комерційної діяльності.

Природна монополія – галузь, у якій витрати на одиницю продукції досягають мінімуму тільки тоді, коли одна фірма обслуговує весь ринок у цілому.

Продуктивні сили - фактори (передусім людина), які забезпечують перетворення речовин природи відповідно до потреб людей, створюють матеріальні й духовні блага і визначають зростання продуктивності суспільної праці.

Продуктивність праці - показник ефективності використання ресурсів праці. Вимірюється кількістю продукції в натуральному або грошовому вираженні, виробленої одним працівником за певний час (годину, день, місяць, рік).

Пропозиція - сукупність товарів і послуг з певними цінами, які виробники готові продати на ринку.

Проста праця - праця, яка не потребує відповідної освіти та кваліфікації.

Просте товарне виробництво – дрібне виробництво індивідуальних ремісників і селян, що працюють на ринок.

Протекціонізм - державна політика захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції та сприяння національним компаніям у проникненні на зовнішні ринки.

Реальна заробітна плата - кількість споживчих вартостей (товарів і послуг), які працівник може придбати за свій грошовий заробіток за певного рівня цін після сплати податків.

Ревалоризація - повернення попередньої купівельної сили грошовим знакам.

Речовий зміст способу виробництва - процес розвитку продуктивних сил, які виражають процес праці, ставлення людини до природи, техніко-економічні зв'язки і відносини між людьми.

Ринкова економіка (ринкове господарство) - тип економіки, заснований на приватній власності, в якому відбувається вільна гра ринкових сил (принцип *laissez-faire*).

Ринок інтелектуальної власності - підсистема економічних відносин між різними господарюючими суб'єктами з приводу організації, використання і купівлі-продажу патентів, ліцензій та інших об'єктів інтелектуальної власності.

Ринок послуг - сукупність економічних відносин між виробниками і споживачами із приводу організації, надання та купівлі-продажу послуг.

Ринок предметів споживання - підсистема економічних відносин між економічними суб'єктами (передусім, продавцями і покупцями) з приводу організації, використання і купівлі-продажу товарів тривалого користування (телевізорів, холодильників, автомобілів, відеотехніки, пральних машин тощо) та поточного споживання.

Ринок робочої сили - сукупність економічних відносин з приводу організації, купівлі-продажу робочої сили та її використання між зайнятими і незайнятими найманими працівниками, з одного боку, підприємцями і біржами праці (державними і приватними) — з іншого.

Робоча сила - сукупність фізичних, розумових і організаторських властивостей людини, набутих знань і досвіду, які вона застосовує у процесі виробництва для створення необхідного і додаткового продукту.

Роздержавлення - процес переходу державної власності в інші недержавні форми: приватну, кооперативну, акціонерну та ін.

Світове господарство - сукупність національних господарств та економічних взаємозв'язків між ними, або сукупність економічних відносин, які функціонують на національному та міжнародному рівнях і підпорядковуються дії відповідних законів.

Світовий ринок - сукупність сучасних національних ринків окремих країн у їх взаємодії, пов'язаних міжнародними економічними відносинами та наднаціональним регулюванням.

Синтез - поєднання розрізнених раніше частин і сторін у цілісність з урахуванням взаємозв'язків між ними.

Система управління - свідомо організований, цілеспрямований і активний вплив різних суб'єктів управління на процес розвитку та функціонування суспільного способу виробництва, економічної системи, їх окремих підсистем та елементів.

Складна праця - праця, для виконання якої потрібні спеціальна підготовка, оволодіння певною спеціальністю, що, у свою чергу, передбачає потребу в здобутті освіти.

Соціальна ефективність - відповідність господарської діяльності основним соціальним потребам і цілям суспільства, інтересам окремої людини.

Соціальна політика сучасної держави - комплекс соціально-економічних заходів держави та організацій, спрямованих на послаблення нерівності у розподілі доходів та майна, на захист населення від безробіття, підвищення цін, знецінення трудових заощаджень та ін.

Споживання - сума грошей, які витрачають люди на придбання матеріальних благ і послуг для задоволення власних потреб (фізіологічних, соціальних і духовних).

Споживча вартість - певна річ або послуга, яка завдяки своїм корисним властивостям задовольняє різноманітні людські потреби.

Споживчий кредит - кошти, які банки, спеціалізовані кредитні інститути та торгові компанії надають фізичним особам для придбання товарів тривалого користування.

Структура ринку - сукупність окремих ринків у межах національної економіки або внутрішнього ринку, а також світового ринку та його окремих регіонів і взаємодія між ними.

Структурна криза - кризові явища тривалого нециклічного характеру, що проявляються в занепаді окремих галузей і комплексів (груп) галузей народногосподарського значення, порушують ключові загальноекономічні (відтворювальні) пропорції.

Суверенітет - повна незалежність держави від інших держав у її внутрішніх справах і зовнішніх відносинах.

Суспільна форма - виробничі відносини, або відносини економічної власності, соціально-економічні зв'язки і відносини між людьми з приводу привласнення засобів виробництва,

предметів споживання, об'єктів інтелектуальної власності й послуг тощо у всіх сферах суспільного відтворення.

Тіньова економіка - вид економічної діяльності, спрямованої на отримання заборонених доходів, на ухилення від різних форм (державного, наддержавного, громадського) контролю та сплати податків при здійсненні легальних видів діяльності.

Товар - продукт праці, що завдяки своїм корисним властивостям задовольняє потреби людей і вироблений для обміну на основі суспільно необхідних витрат.

Товарна біржа - постійно діючі ринки, де купівля-продаж товарів здійснюються на основі встановлених стандартів і зразків, відповідних форм документів, якими регламентуються номенклатура, обсяг, ціни, терміни і види поставки та інші умови.

Товарне виробництво - спосіб організації суспільного господарства, за якого окремі економічні блага (продукти і послуги) виготовляють економічно відокремлені виробники, і для задоволення суспільних потреб необхідні купівля-продаж цих благ, що стають товарами, на ринку.

Транснаціональні корпорації (ТНК) - наймогутніші монополії, що діють у міжнародному масштабі й на основі монополізації значної частини світового промислового виробництва, об'єктів інтелектуальної власності, торгівлі привласнюють найвищі (транснаціональні) прибутки.

Трест - об'єднання низки підприємств однієї або кількох галузей промисловості, учасники якого втрачають власність на засоби виробництва і вироблений продукт, виробничу й комерційну самостійність, тобто об'єднують виробництво, збут, фінанси, управління, а на суму вкладеного капіталу власники окремих підприємств отримують акції тресту, які дають їм право брати участь в управлінні й привласнювати відповідну частку прибутку.

Фізичне (матеріальне) зношування - поступова втрата основними виробничими фондами своєї споживчої вартості, а водночас і частини вартості, яка переноситься на вартість створюваного продукту.

Фінанси - система відносин економічної власності, які формуються і розвиваються між державою, підприємствами і громадянами щодо привласнення частини національного доходу через механізм оподаткування та його розподілу відповідно до виконуваних державою функцій.

Фінансовий ринок (у вузькому значенні - грошовий ринок, ринок позичкових капіталів) - сукупність економічних відносин з приводу організації купівлі-продажу вільних грошових коштів та їх перетворення на грошовий капітал.

Фактори виробництва - важливі об'єкти або елементи, які здійснюють вагомий вплив на можливість і результати виробництва, але речові елементи яких не є джерелом національного доходу.

Фінансова система - сукупність різних видів фінансів (та виконуваних ними функцій) у їх взаємодії та взаємозв'язку.

Фонд заміщення - частина суспільного продукту, яка використовується на відновлення зношених засобів виробництва, а за натуральним складом є засобами та предметами праці.

Фонд споживання - частина суспільного продукту, яка використовується для індивідуальних і суспільних потреб членів суспільства.

Фондова біржа - установа, організований ринок, на якому власники здійснюють процес купівлі-продажу цінних паперів.

Ціна - грошова оцінка (вираз) вартості уречевленої в товарі праці, грошове вираження вартості товару, величина його вартості, визначається суспільно необхідним робочим часом на його виробництво і реалізацію.

Цінова конкуренція - боротьба між товаровиробниками за споживача через зменшення витрат виробництва, зниження цін на товари і послуги без істотної зміни їх якості й асортименту.

Централізація виробництва - збільшення масштабів виробництва продукції внаслідок об'єднання кількох окремих підприємств в одне із загальним управлінням.

Централізація капіталу - збільшення розмірів капіталу внаслідок об'єднання або злиття раніше самостійних капіталів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1.	Башнянин Г.І., Лазур П.Ю., Медведєв В.С. Політична економія. Загальна економічна теорія. Ч 1, 2. Спеціальна економічна теорія: Підручник /За ред. Башнянина Г.І. -Київ: Ніка-Центр, 2002. - 350 с.
2.	Гальчинський А. С. Економічна теорія: підручник / А. С. Гальчинський, П. С. Єщенко, Ю. І. Палкін. - Вища школа, 2007. - 503 с.
3.	Економічна теорія. Політекономія: Підручник. Рекомендовано Мін.освіти України для студентів ВУЗів / За ред. Базилевича В.Д. -Київ: Знання-прес, 2006. - 631 с.
4.	Крупка М.І. Основи економічної теорії: Підручник. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України/Островерх П.І., Реверчук С.К. -Київ: Атіка, 2001.
5.	Мочерний С.В., Устенко О.А. Основи економічної теорії: навч. посібник ./ За ред. Мочерного С.В.. –КІІВ, 2009., - 504 с.
6.	Основи економічної теорії. Політекономічний аспект: Підручник для студентів ВНЗ/ За ред. Климко Г.Н. -Київ: Знання-Прес, 2002. – 360 с.
7.	Основи економічної теорії: Підручник для студентів ВНЗ / За ред. Ніколенка Ю.В. - Київ: ЦУЛ, 2003. – 500 с.
8.	Політична економія: Навчальний посібник ./ За ред. Кривенка К.Т.. -Київ: КНЕУ, 2001. – 698 с.

Допоміжна

9.	Валовой Д.В. Политэкономия: история экономических учений; экономическая теория; мировая экономика: Учебник ./ Под ред. Валового Д.В.. -Москва: ЗАО Бизнес-школа, 2000
10.	Економічна енциклопедія у трьох томах. Том 1-3 (А-Я) ./ За ред. Мочерного С.В. - Київ, Тернопіль: Академія, Академія народного господарства, 2002.- 952 с.
11.	Кейнс Д. Общая теория занятости, процента и денег / Д. Кейнс. - М.: Гелиос, 1978. - 352 с.
12.	Макконнелл К., Брю С. Экономикс: принципы, проблемы и политика: В 2 т. - М.: ИНФРА-М, 2002. - 972 с.
13.	Норт Дуглас. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки./ Пер. Дзюб Іван. -Київ: Основи, 2000.- 389 с.
14.	Портер М. Конкуренция. -Москва: Вильямс, 2001. – 600 с.
15.	Перехідна економіка: підручник / В. М. Геєць, Є. Г. Панченко. Е. М. Лібанова [та ін.] ; за ред. В. М. Гейця. - К. : Вища школа, 2003. - 591 с.
16.	Рибалкін В.О., Лазня І. В. Теорія власності. -Київ: Логос, 2000.
17.	Самуельсон П. Економіка ./ За ред. Лищина О. -Львів: Світ, 1993.
18.	Соколенко С.І. Глобалізація і економіка України . -Київ: Логос, 1999.
19.	Стігліц Дж.Е. Економіка державного сектора . -Київ: Основи, 1998.
20.	Сонер Дж. Вступ у бізнес ./ За ред. Завадського Й.С.. -Київ: ЄУФІСМіБ, 2000.
21.	Хикс Дж.Р. Стоимость и капитал ./ Под ред. Энтова Р.М.. -Москва: Прогрес, 1993.

Електронні ресурси

Офіційні Веб-сайти: Кабінет Міністрів України – www.kmu.gov.ua
Верховна Рада України – www.rada.gov.ua
Міністерство економіки України – www.me.gov.ua
Міністерство фінансів України – www.minfin.gov.ua
Міністерство інфраструктури – www.mtu.gov.ua
Національний банк України – www.bank.gov.ua
Державний комітет статистики – www.ukrstat.gov.ua

Для нотаток

Навчально-методичне видання

Пугачевська К.Й.

ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Методичні матеріали

Тираж 10 пр.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 4916 від 16.06.2015 р.

Редакційно-видавничий відділ МДУ,